

Nemzeti Fejlesztési Ögynökség
www.ujszachenyfelterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Dr. Orbán Balázs András

Alkotmányjogi Tanszék

Témavezető: Dr. Kukorelli István egyetemi tanár

A tanulmány konzulense: Dr. Fazekas Marianna habil. egyetemi docens

A névviseléshez való jog – az elméleti alapoktól a gyakorlati érvényesülésig*

I. Előszó

Jelen tanulmányban a magyar névviselés jogi szabályozásának közjogi nézőpontú bemutatására teszek kísérletet. Ennek során összefoglaló cézzal ismertetem a névviseléssel kapcsolatban kialakult alkotmánybíróági gyakorlatot, ezt követően pedig a közjogi alapokra építve tekintem át a jogi szabályozás azon sarokpontjait, amelyek alkotmányossági szempontból a mai, letisztultnak és kimunkáltnak mondható elméleti alapok segítségével is nehezen megítélhetőnek bizonyulnak. Ebből következően a tanulmány nem a névviselésre vonatkozó joganyag módszeres feldolgozására és ismertetésre törekszik, hanem szükségszerűen kiemel egyes részterületeket, és az ott fellelhető – nagyrészt a gyakorlat által érzékelt – problémák bemutatására és megoldására fókuszál. Természetesen a névviselés mint jogterület olyannyira kiterjedt, hogy ez jelen keretek között lehetetlenné teszi a tanulmány hézagmentességét – nem is említve a névviselés pszichológiai, szociológiai és történeti vetületeit –, de úgy remélem, hogy ezzel együtt sikerül eddig meg nem világított összefüggésekre felhívni a figyelmet, és ezzel a jogalkotó, a jogalkalmazó és a téma iránt érdeklődők segítségére lenni.¹

*A tanulmány az „*Önálló lépések a tudomány területén*” ELTE TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 jelű projekt keretében, annak ösztöndíjas támogatásával készült.

¹ A névviseléssel összefüggő joggyakorlat megismeréséhez köszönöm a segítséget Piros Zsuzsannának, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Hatósági Főosztálya osztályvezetőjének, aki nélkül e tanulmány bizonyosan szegényesebb ismeretanyagból állna össze. Természetesen a tanulmányban található esetleges hibákért mindennemű felelősség kizárólag engem terhel.

II. A névviseléshez való jog alkotmányos aspektusai

A névviselés közjogi szempontú vizsgálatát az Alkotmánybíróság 58/2001. (XII. 7.) AB határozatában rendszerezett módon kifejtett elméleti alapvetéseiből kiindulva érdemes elvégezni.² A határozat rendelkező része szerint *„a névjog az (...) emberi méltóságból levezethető alapvető jog. (...) Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. A névjog egyéb elemei – így különösen a névválasztás, névváltoztatás, névmódosítás – a jogalkotó által alkotmányosan korlátozhatóak.”*

A bevezető idézetünket alapul véve rögtön egy elméleti pontosítással kell kezdeni: az alkotmánybírósági esetjog következetesen „névjog” elnevezéssel illeti az emberi méltósághoz való jogból a névviseléssel összefüggésben levezetett alapjogot. Ezt a kifejezést meglehetősen szerencsétlennek gondolom, ugyanis „névjog” elnevezéssel tulajdonképpen a névviselés tárgykörébe tartozó joganyag összességét illethetjük – hasonlóan például az „öröklési jog” vagy a „büntetőjog” elnevezésekhez. Ezzel párhuzamosan viszont sokkal következetesebb, ha az emberi méltóságból levezetett alapvető jogot „névviseléshez való jognak” nevezzük. Az alkotmánybírósági gyakorlattól eltérő elnevezés-használat természetesen nem akadályozza, hogy az alapjog alkotmányos tartalmát hasonlóan határozzuk meg, mint tette azt a testület „névjog” elnevezés alatt.

A fentiekből következően jelen tanulmányban az Alkotmánybíróság által levezetett alapvető jogra a „névviseléshez való jog” kifejezést, míg a tárgykörhöz tartozó szabályozás összefoglaló nevére a „névjog” elnevezést kívánom használni.³

A névviseléshez való jog vizsgálatához először az Alkotmánybíróságnak az emberi méltósághoz való jogról kifejtett – következetesnek tekinthető – felfogását kell áttekintenünk. Az emberi méltósághoz való jog személyiségvédelmi funkciójával összefüggésben kibontott alkotmánybírósági értelmezés nagymértékben tükrözi a német alkotmányjogi dogmatikát.⁴ Eszerint az emberi méltósághoz való jog az általános személyiségi jog szerepét is betölti. Az „anyajog” jelleg leginkább abban nyilvánul meg, hogy több alapjog eredete is az emberi méltóságra vezethető vissza, valamint az egyén autonómiájának védelme érdekében olyan szubszidiárius alapjogok is

² Az Alkotmánybíróság a 2001-es határozatban kifejtett elvi tételeit a tárgykörhöz szorosan kapcsolódó legutóbbi, 998/B/2009. AB határozatban is megerősítette.

³ A „névviseléshez való jog” kifejezést azért is tartom szerencsésebbnek, mert jobban megjeleníti azt a különbséget, amely a „névviselés” nagyrészt a közigazgatási jog által, illetve a „névhasználat” nagyrészt a polgári jog által szabályozott területe között húzódik.

⁴ TÓTH Gábor Attila: Az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog. In. HALMAI Gábor - TÓTH Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest 2008. 275.

levezethetők belőle, amelyek az Alaptörvényben⁵ explicit nem találhatóak meg.⁶ Az „általános személyiségvédelmi jog” elnevezés ugyanazzal a tartalommal, de különböző megfogalmazásokkal szerepel az Alkotmánybíróság döntéseiben – például a személyiség szabad kibontakoztatásához, az önazonossághoz, az önrendelkezéshez való jogként, illetve általános cselekvési szabadságként, valamint a magánszféra védelméhez való jogként.⁷

Ezt az irányt hangsúlyozta az Alkotmánybíróság akkor, amikor rögzítette, hogy *„az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva (...) az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs „érinthetetlen” lényegük. A méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan (...).”⁸ Az emberi élethez való jogról leválasztott méltóság *„(...) korántsem csupán a jó hírnévhez való jogot foglalja magában, hanem egyebek között a magánszféra védelméhez fűződő jogot is. Ennél fogva az is ellentétes az emberi méltósághoz való alapvető joggal, ha valakivel szemben kellő alap nélkül alkalmaznak hatósági kényszert, s ezáltal az állam indok nélkül avatkozik be a magánszféra körébe tartozó viszonyokba.”⁹ Ennek megfelelően az alkotmánybírósági gyakorlat az emberi méltósághoz való jogból számos személyiségvédő alapjogot, mint például a vérségi származás kiderítéséhez, a terhességmegszakításhoz, a házasságkötéshez vagy a testi integritáshoz való jogot „olvasztott ki”.¹⁰**

Az emberi méltósághoz való jog személyiségvédő funkciójából levezethető névviseléshez való jog legszorosabban az önazonossághoz és a magánszférához való joghoz kapcsolódik. Általánosabban fogalmazva: az emberi méltóság és a névjog közötti kapcsolatot az Alkotmánybíróság abban fedezte fel, hogy a név az emberi személyiség részét képezi, tehát mint az emberi személyiség része érdemes az alapjogi védelemre. A név az állami akarattól függetlenül keletkezett, majd változott az idők során, ezért az állam befolyása meglehetősen korlátozott a közreműködése nélkül a személyiség részévé vált, organikusan fejlődött névre. Ennek kiegészítéseként az is bizonyos, hogy az államnak csupán arra van joga, hogy a neveket az állami működés során – például a polgárok azonosításához – felhasználja, és ehhez a

⁵ A tanulmányban az Alkotmánybíróság és a magam megállapításait a 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvény rendelkezéseire átültetve kívánom ismertetni. Teszem mindez abban a körben, ahol úgy gondolom, hogy az Alaptörvény hatálybalépése az Alkotmány alapján lefektetett megállapítások hatályosságát nem érintette.

⁶ SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest 2001. 442.

⁷ SÁRI János - SOMODY Bernadett: Alapjogok – Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest 2008. 104.

⁸ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

⁹ 46/1991. (IX. 10.) AB határozat

¹⁰ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, 75/1995. (XII. 21.) AB határozat

nevek regisztrációját elvégezte.¹¹ Harmathy Attila alkotmánybíró mutatott rá nagyon helyesen az alaphatározathoz írt különvéleményében, hogy a nevek állami nyilvántartásban történő rögzítésének végső indoka nem a névviseléshez való jog védelme, hiszen a regisztráció csupán az állami feladatok gördülékenyebb ellátásával függhet össze.

Az alkotmánybírák fenti megközelítése egyértelműen összevág azzal, hogy a névviseléshez való jogot a jogtudomány is a magánjogból, illetőleg annak személyiségi jogi részéből eredezteti.¹² Ahogyan azt már Személyi Kálmán kiváló, 1915-ös tanulmányában is olvashatjuk: *„A névnek mint egyéni megjelölési eszköznek természetéből következik, hogy a reá vonatkozó jogviszonyokban az állam, a nemzet félként érdekelve nincsen. A név használata az egyén érvényesülésének eszköze, a személy érdeknyilvánulásainak kísérője. (...) A név a nemzetéletben csak olyan szereppel bír, mint a személyek egyéb javai: testi ereje, vagyona; ezek is, mint a név is a nemzetélet szervezetében építőanyagul szolgálnak; az egyéni élet minden megnyilvánulása beleilleszkedik az összesség életének keretébe, anélkül, hogy egyesek személye, vagyona, neve megszűnnék a magánélet körébe tartozni. Hogy a név mint megjelölési eszköz a közviszonyokban is szolgál, az nem teszi közjoggá a névre vonatkozó jogot, amint nem teszi az adóalapul szolgáló forgalmi ügyletet közjogivá az adóztatás közjogi jellege. A névre való jog tartalma a személyiség érvényesülése neve által.”¹³*

A névviseléshez való jog ebben a magánjogi gyökerű dogmatikában is védelemre szorul, mégpedig ott, hogy az állam a nevek regisztrációja és állami célokra történő felhasználása során azt a nevet köteles „használni”, amelyiket az adott személy valójában viseli. Ez pedig annak az alapvető alkotmányossági követelménynek a lefordítása, amely szerint az állam az egyes személyek megkülönböztetésére (vagyis az állami funkciók ellátására) nem használhat általa önkényesen megállapított formát (pl. számokat). Abszurd, de annál találóbbr megjegyzése Edward J. Bandernek, hogy a névviselés nem kizárólag az adott személy egyértelmű azonosíthatóságához kapcsolódik, hiszen ha így lenne, akkor a „legüzembiztosabb” megoldás az lenne, ha a világon megszületett valamennyi ember egy véletlenszerűen generált, egyedi számmal különböztetné meg magát.¹⁴

Az állam tehát a funkcióinak ellátása során az egyén személyiségének részévé vált nevet köteles tudomásul venni és használni. Elsőre azt

¹¹ KISS Daisy: A névjog, mint alapvető jog. Ügyvédek Lapja, 2011/4. 24.

¹² Érdekes, hogy az ezt megelőző korabeli felfogás szerint a névjog sokkal szorosabb kapcsolatban állt a közigazgatási joggal és a büntetőjoggal, mint a magánjoggal. *„Kihágási büntetőtörvénykönyvünk 42. §-án, a kereskedelmi törvény 24. §-án, az 1890. évi II. törvénycikk 10. §-án, az 1895. évi XLI. törvénycikk 9. §-án, az 1894. évi XXI. törvénycikk 94. §-án és az 1894. évi XXXIII. törvénycikk 44. §-án kívül nincsen jogrendszerünkben a névhez való jog és ennek védelme elismerve. Igaz, hogy e jog elismerése és védelme csak az újabb jogalkotásnak eredménye, s így ezen mulasztás törvényhozásunk terhére be nem tudható. Fenti törvények csak büntető vagy közigazgatási szempontból foglalnak állást a kérdésben, magánjogi szabályozást nem tartalmaznak.”* LÁNYI Márton: Pár szó a névhez való jogról. Jogtudományi Közlöny 1907/12. 96.

¹³ SZEMÉLYI Kálmán: A névjog. Franklin Társulat Nyomdája, Budapest 1915. 137-138.

¹⁴ Edward J. BANDER: Change of name and law of names. Oceana Publications Inc., New York 1973. 34.

gondolhatnánk, hogy ez az alapvető alkotmányossági követelmény az esetek döntő többségében hiánytalanul érvényesül. Az állami működés által átszőtt modern életviszonyok között azonban a névviseléshez való jogot korlátozó legtöbb behatás éppen ezzel a követelménnyel összefüggésben éri az egyént, ha ugyanis a nevek állami nyilvántartása során – regisztrációs és jogbiztonsági szempontokra tekintettel – kizorítjuk az egyén által viselni kívánt vagy a magánéletben viselt nevet, esetleg annak részelemeit, akkor ezzel a névviseléshez való jog fenti, idealisztikus felfogása könnyűszerrel szenvedhet csorbát.

Az esetek többségében ezt az éles megállapítást tompítja, hogy az alkotmányos közvélekedés a névviseléshez való jog alkotmányos korlátozásának minősíti, ha az állam a funkcióinak ellátásához az ember által viselt vagy viselni kívánt nevet némiképp módosítva, egyszerűsítve veszi át. Erre nagyon jó példa az Alkotmánybíróság legutóbbi döntése, melyben a nemesi címek használatát megtiltó 1947-es törvény alkotmányosságának felülvizsgálata során a testület az emberi név egy történelmi eleme állami regisztrációjának megtagadását – többek között – az alábbiakkal indokolta. *„Kitűnik, hogy a Tv. valójában az egyes címek és rangok hivatalos viszonyokban való használatának tilalmáról rendelkezik. Ezt támasztja alá az is, hogy a törvény 4. §-a úgy szól: „annak végrehajtásáról az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter gondoskodik”. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a jogszabály lex imperfecta, azaz a jogalkotó a tilalom megszegéséhez szankciót vagy más jogkövetkezményt nem fűz. Éppen ezért a tilalom betartása a magánhasználatban, a magánérintkezésben nem kényszeríthető ki. Az állam az anyakönyvi hatósági nyilvántartás vezetőjeként meghatározhatja, hogy az anyakönyvbe milyen adatok kerülhetnek bejegyzésre. A nyilvántartásba vett név funkciója elsősorban az, hogy a személy a közérintkezésben, tehát hivatalos kapcsolataiban ezen a néven jelenjen meg. Ettől elkülönülő kérdés, hogy a személy a magánszférájában milyen nevet (pl. becenevet, álnevet, felvett nevet stb.) használ vagy mások őt milyen névvel illetik (pl. ragadványnév).”¹⁵* Az Alkotmánybíróság ezen érvelését csupán az a némiképp elhallgatott összefüggés árnyalja, hogy az egyén jelentős korlátozást kénytelen elszenvedni akkor is, ha az állami szabályozás csupán a hivatalos viszonyokban viselhető névre van kihatással. A hivatalos viszonyokban viselt név ugyanis valójában nemcsak az egyén és az állam közötti viszonyokat hatja át, hanem óhatatlanul leszűrődik az egyén magánérintkezésének körébe is. Ebből következően az egyéni jogérvényesítés tulajdonképpen a hétköznapokban használt név hivatalossá tételére irányul, a gyakorlatban pedig annak alkotmányossági megítélése okozza a fejtörést, hogy ezen törekvés állami korlátozásának hol húzódnak a határai.

¹⁵ 988/B/2009. AB határozat

Érdekesnek tartom, hogy az Alkotmánybíróság a működése során nem volt mindig ennyire bizonyos abban, hogy a névviselés és az emberi méltósághoz való jog között olyan szoros a kapcsolat, hogy abból a névviseléshez való jog alapjogi státusza levezethető lenne. Abban a tekintetben azonban már a legelső névviseléssel kapcsolatos döntés is egyértelműen foglalt állást, hogy a név az emberi identitás része, és ezért (a jó hírnévhez való joggal együtt) az emberi méltósághoz való joghoz kapcsolódik – igaz, nem olyan szorosan, hogy alapjoként levezethető lenne.¹⁶

Véleményem szerint ezt a visszafogott megközelítési módot a névjog magánjogi eredeztetése indokolta. Nem véletlen, hogy a testület ezt követően a névjog alkotmányossági kapcsolódását a Polgári Törvénykönyv személyhez fűződő jogainál vélte megtalálni. A névviselés egyes kérdései ekkor abban a kontextusban kaphattak alapjogi védelmet, ahol azok a személyhez fűződő jogokon keresztül az általános személyiségi jog szerepét betöltő emberi méltósághoz való joghoz kötődtek.¹⁷ Megjegyzendő, hogy ezekhez a korai irányokhoz igazodnak az 58/2001. (XII. 7.) AB határozathoz írt különvélemények is, amelyek – ha szabad így fogalmazni – túlzásnak érzik a névviseléshez való jog önálló alapjogi jellegének kimondását.

Az Alkotmánybíróság a 2001-es határozatában túl azon, hogy alapjognak minősítette a névviseléshez való jogot, annak elemekre történő bontását is elvégezte. Az egyes elemek felsorolását nem tekintette taxatívnak, de a lehetséges részterületek közül jelentőségükre tekintettel külön is kiemelte a névválasztás, a névváltoztatás és a névmódosítás jogát.¹⁸

A névviseléshez való jog elemekre történő bontásának okait kutatva arra jutottam, hogy az Alkotmánybíróság mindezt azért tarthatta szükségesnek, mert ezzel kívánta tágítani a névviseléshez való joggal összefüggésben a saját maga által felállított szűk kereteket. Ha ugyanis a névviseléshez való jog lényegi eleme korlátozhatatlan – ahogyan azt az Alkotmánybíróság kimondta – , akkor dogmatikai szempontból a szabad névviselés és névváltoztatás jogát az alkotmányosság próbáját kiálló módon nem korlátozhatjuk. Ahhoz, hogy az indokolt korlátozások ennek ellenére alkotmányosnak bizonyulhassanak, a korlátozhatatlan névviseléshez való jogot kell tovább bontanunk részelemekre, majd ezt követően a korlátozás mércéjét – a jól ismert szükségességi-arányossági teszt alkalmazásával – esetről esetre, az egyes részelemek vonatkozásában megállapítanunk. Ez a megoldás meglehetősen szokatlan az Alkotmánybíróságtól, hiszen sokkal inkább megfigyelhető, hogy a testület egy alapjog korlátozására egységesen, elemekre történő bontás nélkül kerít sort –

¹⁶ 995/B/1990. AB határozat

¹⁷ 1270/B/1997. AB határozat

¹⁸ Az egyes elemeket a későbbiek során még részletesebben is érinteni fogom. Már most jelezni azonban, hogy az a megoldás, amely szerint az Alkotmánybíróság a névviseléshez való jog elemei közül a névválasztást, a névváltoztatást és a névmódosítást emelte ki – túl azon, hogy az adott döntés indokolásához ez tűnt szükségesnek –, önmagában is vitatható. A névváltoztatás és a névmódosítás különválasztása például egy olyan jogszabályi megkülönböztetésen alapul, amelynek nincsenek valódi alkotmányossági összefüggései.

függetlenül attól, hogy van-e az alapjognak olyan részterülete, amelynek a korlátozására nem az általános szükségességi-arányossági, hanem annál szigorúbb vagy éppen enyhébb mérce alkalmazandó.

A névviseléshez való jog korlátozhatatlan alapjoként való felfogása egyébiránt önmagában is meglehetősen megdöbbentő, hiszen az alkotmánybírák a döntést megelőzően korlátozhatatlannak kizárólag az élethez való jogot nyilvánították, és azt is csak az emberi méltósághoz való joggal összhangban. Érdekes, hogy míg a névviseléshez való jog alapjogi jellegét valamennyi különvélemény vitatta, ezen tendencia megjelenése ellen egyetlen alkotmánybíró sem tiltakozott.¹⁹

Az Alkotmánybíróság felfogása tehát önállósította, magánjogi burkából némiképp kiemelve alapjogi védelemben részesítette a névviseléshez való jogot, amelynek érvényesülését kiterjedt és összetett szabályrendszer biztosítja – hol jól, hol pedig kevésbé jól. A következőkben ennek a szabályrendszernek a bemutatására teszek kísérletet, a kísérlethez pedig az Alkotmánybíróság alábbi, a korábbiakhoz kapcsolható összefoglaló megállapítását tartom irányadónak.

„Az Alkotmánybíróság hangsúlyozza azonban: azt a kérdést, mi minősül névnek, és hogy a saját névhez való jogot a személy milyen tárgyi körben gyakorolhatja, a közfelfogás, a nyelvtudomány és a társadalmi-történeti hagyományok alapján az állam jogosult meghatározni. A névválasztás tekintetében ezért az állam nagyobb önállóságot élvez, itt felállíthat korlátokat s ezek a korlátok és korlátozások éppen abból fakadnak, hogy a névválasztás is „tradíció-kötött”, s ez, illetőleg mások jogainak védelme és érvényesíthetősége is kényszerítheti az államot a beavatkozásra. Ilyen korlátozás lehet például az, hogy a családban született gyermeknek nem adható az apa vagy az anya családi nevétől különböző családnév vagy olyan utónév, amelyet a nyelvtudománnyal, a hagyományokkal nem lehet igazolni, vagy amely alkalmas arra, hogy a személy önazonosságát hamis színben tüntesse fel: például többszörösen elvált feleség – saját döntése alapján – valamelyik korábbi férje nevét viselje. Hasonló a helyzet a névváltoztatási és névmódosítási joggal összefüggésben is: az állam az Alkotmány 8. § (2) bekezdése keretében maradványként tekintetben is nagyobb mozgástérrel rendelkezik, azaz mind a „szükségesség”, mind az „arányosság” mércéjének megvonásakor érvényesítheti a közérdekűség szempontjait, azaz az állami nyilvántartások egységességéhez és áttekinthetőségéhez fűződő követelményeket.”²⁰

¹⁹ TILK Péter: Az emberi méltósághoz való jog „új” összetevője: a névjog. Magyar Közigazgatás 2002/11. 651.

²⁰ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat

III. A névjog rendszere

3. 1. Az anyakönyvi törvény

A magyar névjog alapja – és ebből következően a névviseléshez való alapvető jog érvényesülésének legfőbb terepe – az anyakönyvi nyilvántartás. Ehhez a megállapításhoz valójában nem is szükséges a jogrendszer egészének utalásait végigbongésznünk, hiszen az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: At.)²¹ maga nyilvánítja ki, hogy a magyar névviselési rendszer középpontjában az anyakönyvi nyilvántartásban szereplő név áll.

Az At. kiemelt szerepe egyrészt annak köszönhető, hogy közvetlen módon előírja, hogy valamennyi „*hatósági eljárásban, igazolásban, igazolványban, nyilvántartásban a magyar állampolgár a születési, illetőleg a házassági anyakönyv szerint őt megillető születési vagy házassági nevet viseli.*”²² Maga a normaszöveg meglehetősen stabil jogtörténeti alapokon áll, tekintve, hogy már az állami anyakönyvezés rendszerét 1895. október 1-jétől bevezető, az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk 44. §-a is hasonlóképpen rendelkezett.²³

Az At. kiemelt jellegét másrészt az a körülmény határozza meg, hogy az egyén az általa viselt nevet csupán az anyakönyvi nyilvántartáson alapuló hatósági igazolványokban szereplő névvel tudja igazolni, ennek következtében a közérintkezésen túli névhasználat is jórészt az anyakönyvi nyilvántartásban szereplő néven alapul.²⁴

A névjog anyagi jogi szabályai és a nyilvántartás vezetésére vonatkozó eljárásjogi rendelkezések tehát egy közös törvényben, az At.-ben kaptak helyet. Álláspontom szerint ugyan nem szerencsés a két tárgykört, az anyagi jogi és az eljárásjogi szabályokat egy törvényben rögzíteni, de ez önmagában jogalkalmazási, alkotmányossági problémát nem okoz. Jogalkalmazási szempontból ez a lépés még akár indokoltnak is minősíthető, hiszen a névjog alapja az anyakönyvi nyilvántartás, ebből következően a jogalkalmazók egyetlen törvényben találhatják meg az alkalmazandó joganyag jelentős hányadát.

²¹ A jogalkotó legutóbbi szándéka szerint az At.-t 2013. január 1-jétől felváltja az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény (a továbbiakban: új At.), amely a papíralapú nyilvántartást meghaladó elektronikus anyakönyvi nyilvántartás törvényi alapjait hivatott megteremteni. A tanulmány során az At.-ből hivatkozott jogszabályhelyek tartalmi szempontból nagyrészt ugyanúgy találhatók meg az új At.-ben, ezért csupán a két törvény tartalmi eltéréseket kívánok az új At.-re külön is utalni.

²² At. 27. § (1) bekezdés

²³ „Senki sem viselhet más családi és utónevet, mint amelyek születési anyakönyvébe be vannak jegyezve.” Idézi: SZAMEL Lajos: A névviselés és névváltoztatás, valamint anyakönyvezésük jogi szabályozásának történeti áttekintése. Magyar Közigazgatás 1993/12. 745.

²⁴ Gondoljunk csak bele, hogy egy hotelszoba lefoglalásához is személyazonosító igazolványunk szükséges, tehát hiába használnánk ehhez eltérő nevet, foglalásunkat kizárólag az állami nyilvántartásban szereplő néven fogjuk tudni teljesíteni, a szálloda dolgozói pedig minket ezzel a névvel fognak azonosítani.

A névviselés alapjául szolgáló anyakönyvi nyilvántartás *közhiteles, deklaratív hatályú hatósági nyilvántartás*.

Közhitelességéből következően – ellenkező bizonyításig – közhitelűen bizonyítja a benne foglalt adatokat, illetve azok változását.²⁵ A nyilvántartásban rögzített adatokat, és így a névviselésre vonatkozó adatokat tehát valódinak és helyesnek kell elfogadni. Ellenbizonyítás esetén ugyanakkor – a nyilvántartás közhitelességének fenntartása érdekében – a valótlannak bizonyult adatot ki kell javítani.

Az anyakönyvi nyilvántartás – szemben például az ingatlan-nyilvántartás egyes elemeivel – nem konstitutív, hanem *deklaratív hatályú* nyilvántartás, tehát a benne feljegyzett jogok nem a feljegyzés által, hanem attól függetlenül keletkeznek.²⁶ Meglehetősen egyértelmű hogy például a születés vagy a halál ténye, a házasság létrejötte vagy az anyai jogállás keletkezése nem köthető annak anyakönyvi rögzítéséhez, ezek a bejegyzéstől függetlenül keletkezett jogi tények. Természetesen az anyakönyvi nyilvántartásban rögzített nevekkel kapcsolatban is hasonló a helyzet.

A *hatósági nyilvántartásokra* vonatkozó alapvető szabályozást a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) tartalmazza.²⁷ A szabályrendszer alapja, hogy a nyilvántartásba történő bejegyzést, illetve a hatósági nyilvántartásban tárolt adat igazolására irányuló eljárást hatósági ügynek, míg a nyilvántartásból kiállított okiratot hatósági határozatnak kell tekinteni.²⁸

3. 2. Egyéb személyiadat-nyilvántartási törvények

Az anyakönyvi nyilvántartásban szereplő névadatok kiemelt jelentőségét nemcsak az At., hanem a nyilvántartási jog körébe tartozó több jogszabály is biztosítja.

A polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény (a továbbiakban: Nytv.) 29. § (4) bekezdése alapján a személyazonosság személyazonosító igazolvánnyal, útlevétellel vagy kártyaformátumú vezetői engedéllyel igazolható. Ennek a rendelkezésnek a viselt név megállapítása szempontjából van döntő jelentősége, hiszen a személyazonosság igazolása ugyan nem azonosítható maradéktalanul a

²⁵ At. 1. § (1) bekezdés

²⁶ VASS János (szerk.): Agrárjog. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék, Budapest 1999. 109.

²⁷ A hatósági nyilvántartásokra vonatkozó szabályozásról, illetőleg a törvény hatályáról e tárgy körben a Ket. 82. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a Ket. rendelkezéseit az államigazgatási hatósági nyilvántartások esetében – ideértve természetesen az anyakönyvi nyilvántartást is – törvény vagy kormányrendelet eltérő rendelkezése hiányában kell alkalmazni, azaz a Ket. szubszidiárius jellegű.

²⁸ Ket. 12. § (2) bekezdés a) pontja és 82. § (2) bekezdése

névviselés igazolásával, de attól el sem választható. Egy emberi lény azonosításának az egyik legfontosabb eleme éppen az általa viselt név megállapítása, idézzük csak fel, hogy tulajdonképpen a név kialakulása is az emberek azonosítása szükségességének köszönhető. Erre egyértelműen utal például a német szakirodalomban *Günter Mayer*, aki a név fogalmára a következő definíciót adja. „A név egy természetes személynek más természetes személyektől való megkülönböztetésére szolgáló mód.”²⁹

Az Nytv. 14. §-a kifejezetten nevesíti, hogy a személyiadat- és lakcímnnyilvántartáshoz az anyakönyvből kell adatokat gyűjteni. A névviseléssel összefüggő legszorosabb kapcsolatot a két nyilvántartás között az Nytv. 16. §-a teremti meg azáltal, hogy rögzíti, az anyakönyvvezető az anyakönyvi nyilvántartásba bejegyzett adatokat – közvetlen hozzáférés révén – maga vezeti át a személyiadat- és lakcímnnyilvántartáson. Ezt kiegészítendő az Nytv. végrehajtási rendelete a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás adattartalma alapján kiállított személyazonosító igazolvány vonatkozásában külön is kiemeli, hogy az igazolványba azt a családi és utónevet kell bejegyezni, amely a kérelmezőt az anyakönyv alapján megilleti.³⁰

Az útlevelelhatóság az útlevelel kiállításához a kérelmező személyi adatait, így nevét is a személyiadat- és lakcímnnyilvántartásból veszi át.³¹ A személyazonosításra szintén alkalmas – kártyaformátumú – vezetői engedély kiállítása során a hatóságnak úgyszintén a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás vagy az anyakönyvi nyilvántartás által tárolt névadatokat kell figyelembe vennie.³²

Érdekes lehet ebben a tekintetben az állampolgársági eljárás is, amely a magyar állampolgárrá váló személyek vonatkozásában a magyar névjogi rendszerbe való bekerülést szabályozza.³³ A magyar állampolgárság megszerzését kezdeményező személynek kérelméhez csatolnia kell külföldi anyakönyvi kivonatát, és a hatóság a kérelmező által viselt nevet ezen anyakönyvi okirat alapján állapítja meg.³⁴

3. 3. A közigazgatási hatósági eljárásról szóló törvény rendelkezései

²⁹ Günter MAYER: Deutsches Namenrecht. Verlag für Verwaltungspraxis Franz Rehm, München 1939. 9.

³⁰ 168/1999. (XI. 24.) Korm. rendelet a személyazonosító igazolvány kiadásáról és nyilvántartásáról 30. § (1) bekezdése

³¹ 1998. évi XII. törvény a külföldre utazásról 26. § a) és b) pontja

³² 35/2000. (XI. 30.) BM rendelet a közúti közlekedési igazgatási feladatokról, a közúti közlekedési okmányok kiadásáról és visszavonásáról 21. § (7) bekezdése

³³ Azt csupán érintőlegesen jegyzem meg, hogy az állampolgárság megszerzésére irányuló folyamat jellemző módon – nem ideértve például a megelőző magyarországi tartózkodást nem igénylő egyszerűsített honosítási eljárást – nem állampolgárság iránti kérelem benyújtásával, hanem idegenrendészeti eljárással kezdődik. Ilyen értelemben tehát a névviselési adatok megállapításához szükséges előzmény már a hatóság rendelkezésére áll.

³⁴ 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 14. § (3) bekezdése

Tekintettel arra, hogy az At. alapján az anyakönyvi betekintés magánszemély számára tilos, az anyakönyvi nyilvántartásban tárolt adatok megismerése körében a Ket.-ben szereplő ügyfél-fogalom központi szerepet tölt be. Az anyakönyvi nyilvántartásból hatósági bizonyítványt, praktikusan anyakönyvi kivonatot kiállítani ugyanis kizárólag a Ket. szerinti „ügyfél” részére lehet.³⁵

Ügyfélnek a Ket. alapján az minősül, akire nézve a nyilvántartás adatot tartalmaz, illetve akinek jogát vagy jogos érdekét az ügy érinti.³⁶ Az első kitétel azt az alapvető követelményt rögzít, hogy a saját adatairól bárki kérhet hatósági bizonyítványt. A normaszöveget ugyanakkor tágan kell értelmeznünk, hiszen például a szülő által gyermeke anyakönyvi bejegyzéséről is ezen rendelkezés alapján kérhető kivonat, mivel a szülő szempontjából a gyermek anyakönyvi bejegyzése is saját adatokat tartalmaz. A második kitétel szélesebb hatósági mérlegelést tesz lehetővé, mivel a jogi érdek fogalma nehezen definiálható. Annyi bizonyos, hogy a Ket. az érdek igazolását írja elő, ezért az anyakönyvvezetőnek minden esetben meg kell győződnie arról, hogy a hatósági bizonyítvány kiállítása a kérelmező jogát, jogos érdekét valóban érinti.

A Ket. alapján – törvény vagy kormányrendelet eltérő rendelkezése hiányában – a hatóság köteles a hatósági nyilvántartásban szereplő jogszabálysértő vagy hibás adatot kijavítani.³⁷ Tekintettel arra, hogy az At.-ben a Ket. szabályától erre vonatkozóan eltérő rendelkezést nem találunk, az anyakönyvi nyilvántartásban szereplő hibás névadatokat a hatóságnak hivatalból mindig ki kell javítania. Ezen kijavítási kötelezettség valódi jelentőségének megértéséhez a következőkre kell figyelemmel lennünk. Az anyakönyv olyan papíralapú nyilvántartás, amelyet valamennyi településen külön, elektronikus alap nélkül vezetnek. Ennek ellenére – a jogszabály szintjén – a nyilvántartás egységesnek minősül. A papíralapú nyilvántartás alapegysége az egy adott személy vagy adott személyek törvényben nevesített anyakönyvi eseményével (születés, házasságkötés, bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése vagy haláleset) összefüggésben létrejövő anyakönyvi bejegyzés, amely jogszabályban meghatározott adattartalommal bír.³⁸ A papíralapú, településekre lebontott anyakönyvvezési rendszer következtében egy adott személy nevééről az anyakönyvi nyilvántartás térben és időben – fizikai és jogi értelemben is – elszórtan tartalmaz adatokat. Hiszen például nevünket saját anyakönyvi bejegyzésünk helyétől eltérő helyen született gyermekünk anyakönyvi bejegyzése is tartalmazza.

Nem előreugorva a később kifejtendő születési név témakörébe, annyit már most is rögzíthetünk, hogy saját születési családi nevünket – főszabály szerint – felmenőink névviselése, pontosabban szólva felmenőink anyakönyvi

³⁵ At. 6. §-a és 40. § (2) és (3) bekezdése

³⁶ Ket. 15. § (1) bekezdés

³⁷ Ket. 82. § (1) bekezdése és 86. § (3) bekezdése

³⁸ At. 1. § (2) bekezdése és 4. §-a és IV. fejezete

nyilvántartásban szereplő neve határozza meg. A saját anyakönyvi bejegyzésünkben szereplő családi névnek tehát minden esetben meg kell egyeznie az ugyanazon családi nevet viselő felmenőink anyakönyvi bejegyzéseiben szereplő családi névvel, egészen az állami nyilvántartás kezdetéig, vagyis 1895. október 1-jéig visszamenőleg. Ha viszont kiderül, hogy egyik felmenőnk, például már rég elhunyt dédapánk családi neve nem úgy szerepel a nyilvántartásban, ahogyan az a mi és a közvetlen felmenőnk anyakönyvi bejegyzésében szerepel, a hatóságnak a Ket. alapján valamennyi, azonos családi nevet viselő leszármazó anyakönyvi bejegyzését, így a saját anyakönyvi bejegyzésünket is ki kell javítania.

Meglehetősen gyakori probléma ez, hiszen az anyakönyvi bejegyzések korabeli alapja – éppen a fizikai távolság és az ebből következő nehézkes ellenőrizhetőség okán – sokszor nem a korábban keletkezett anyakönyvi bejegyzésekben tárolt, hanem a személyazonosító igazolványban szereplő, azt megelőzően pedig az ügyfél által bediktált adat volt. A személyazonosító igazolvány bevezetése ebben az összefüggésben azért okozott kavargást, mert a rendszerváltozást megelőzően az igazolvány kiállítását végző hatóságok számos esetben nem az anyakönyvi nyilvántartás adatai, hanem más, az ügyfél által megjelölt adatok alapján dolgoztak. Ebből következően, ha a személyazonosító igazolvány kiállításakor nem az anyakönyvi bejegyzésnek megfelelő név került rögzítésre, akkor egy későbbi anyakönyvi eseménynél (pl. gyermek születésénél) az anyakönyvi nyilvántartás nem az anyakönyvi nyilvántartásban eredetileg szereplő, hanem a személyazonosító igazolványban feltüntetett hibás nevet vette át, hiszen a technikai korlátok okán a név alapjául fekvő anyakönyvi bejegyzéssel való összevetést az anyakönyvvezető nem tudta elvégezni.

Hasonló hibás adatrögzítések esetében a hatóság mérlegelési lehetőség nélkül kényszerül arra, hogy egy adott személy által egész életen át jóhiszeműen használt (de nem jogszerűen viselt) nevet kijavítson. Ekkor a korábban használt nevet az adott személy csak névváltoztatási eljárásban kaphatja vissza, de elhunyt személyek nevének visszaváltoztatására még ezen a módon sincs jogi lehetőség.

A fenti kérdéskör alapjogi megítélésével a magyar Alkotmánybíróság még nem, de az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) már foglalkozott. A *Daróczy kontra Magyarország*³⁹ ügy tárgya az Európai Emberi Jogi Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikkének, vagyis a magán- és családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog megsértésének felülvizsgálata volt Daróczy Tiborné névviselésével kapcsolatban. A hölgy a férje haláláig úgy tudta, hogy férje nevét házassági névként valamennyi okmányában, hivatalos és egyéb viszonyaiban jogszerűen viseli. Férje halálának anyakönyvezésekor derült fény arra, hogy a férj anyakönyvi nyilvántartás szerinti neve nem Daróczy Tibor, hanem Daróczy Tibor Ipoly,

³⁹ Eur.Court HR Daróczy v. Hungary judgment of 1. July 2008, Series A. no. 44378/05.

ezért az özvegyet is a Daróczy Tibor Ipolyné házassági név viselése illeti meg jogszerűen. A hölgynek a Daróczy Tiborné név „visszaszerzésére” a magyar jog szerint nem volt lehetősége, hiszen a házassági név csak úgy változhatott volna vissza, ha férje még életében döntött volna a második utónév elhagyásáról, ez a döntés ugyanis a törvény erejénél fogva kiterjedt volna az ő nevét viselő feleség házassági nevére is.

A Bíróság az ítéletében azt állapította meg, hogy a névviselés és a névváltoztatás korlátozása akkor felel meg az Egyezmény 8. cikkének, ha az állami nyilvántartás valódiságához és közhitelességéhez fűződő érdek összességében erősebb, mint a kérelmezőnek a magánélet tiszteletben tartásához fűződő joga. Ezzel egyidejűleg a Bíróság kimondta, hogy a magyar megoldás a szabályozás merevsége okán sérti az Egyezmény 8. cikkét, hiszen kellő indok nélkül kényszeríti az egyént arra, hogy egy egész életen át használt névtől eltérő nevet viseljen. A jogalkotó az elmarasztaló ítélet hatására hozta létre a később taglalt házassági névváltoztatás intézményét, amely lehetővé tette a hölgy számára is, hogy nevét a miniszter visszaváltoztassa arra a névre, amelyet egész életében jóhiszeműen használt.

A *Daróczy kontra Magyarország* ügyből is látható, hogy a Ket. és az At. differenciálatlan, mérlegelést nem engedő kijavítási szabálya – a jogalkotó eredeti szándékai ellenére – nem minden esetben az egyén jogérvényesítését segítik elő, hanem néha éppen ellenkezőleg: a névviseléshez való jog megsértésének gyanúját vetik fel. Könnyen belátható, hogy ezekre a kérdésekre az Alkotmánybíróságnak is hamarosan válaszokat kell találnia, hiszen a bírósági eljárás szakaszába is eljutó ügyek a 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontjában foglalt „valódi” alkotmányjogi panasz révén alkotmánybírósági felülvizsgálat tárgyát fogják képezni. Álláspontom szerint ebben a helyzetben a testületnek – hasonlóan a Bíróság érveléséhez – abból kell kiindulnia, hogy a jogszabályi környezet mely esetekben okozza a névviselési jog helyrehozhatatlan megsértését. Az a körülmény ugyanis, hogy a nyilvántartások vezetésére vonatkozó korabeli szabályok nem minden tekintetben feleltek meg a modern kor jogállami előírásainak, és ezért az egyén nem tehető felelőssé, nem jelenti azt, hogy megsérti az Alaptörvényt és az Egyezményt az a szabályozás, amely az egyént meghatározott eljárás, például névváltoztatási eljárás lefolytatására kényszeríti annak érdekében, hogy immáron jogszerűen az egész életen át használt nevet viselhesse.

3. 4. Az anyakönyvi törvény végrehajtási rendelete

Az anyakönyvi nyilvántartásba történő adatrögzítés szabályai közül a nyilvántartási típusú, technikai jellegű, alacsonyabb jogforrási szintű rendelkezések némelyike közjogi szempontból szintén kiemelt jelentőséggel bír. Alkotmányos szempontból bizonyosan aggályos példaként az

anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és névviselésről szóló 6/2003. (III. 7.) BM rendelet (a továbbiakban: Ar.) 16. § (2) bekezdése említendő, amely előírja, hogy az anyakönyvezés – a nemzetiségekhez köthető, úgynevezett kétnyelvű anyakönyvezés kivételével – a magyar ábécé betűivel történik. Ez az elsőre ártalmatlannak tűnő, az anyakönyvi nyilvántartás vezetése során alpnormaként követett szabály azzal a következménnyel jár, hogy azon magyar vagy külföldi állampolgárok nevét, akiknek a neve olyan betűt tartalmaz, amely nem része a magyar ábécének, a magyar anyakönyvi nyilvántartás nem az általuk jogszerűen viselt módon rögzíti.

A korlátozásnak nyilvánvalóan van némi szükségességi alapja, hiszen nem várható el egy papíralapú nyilvántartást vezető hatóságtól, hogy valamennyi nyelv valamennyi betűjét ismerje, illetve használni is tudja, de annyi bizonyos, hogy ez az általános korlátozás az elektronikus anyakönyvezés bevezetését megelőzően sem állja ki az alkotmányosság próbáját – akár tartalmi, akár formai szempontból közelítünk a kérdéshez.

Figyelembe kell vennünk ugyanis, hogy számos, magyar ábécében nem szereplő latin betű használatos a magyar névkincsben, gondoljunk csak az „ä” betűre, amelyet jó néhány magyar családnév (pl. Márcz) tartalmaz. Az érintett személyek esetén a névviseléshez való jog nem korlátozható azon az alapon, hogy a nyilvántartás papíralapú vezetését a hatóság csupán a magyar ábécé betűinek alkalmazásával képes elvégezni. Ebben a helyzetben a jogalkotónak a szükségesség-arányosság szempontjainak alapos mérlegelésével kell meghúznia azt a kört, amelyen belül a magyar ábécében nem szereplő betűk a nyilvántartás vezetése során alkalmazhatóak.

Végezetül a formai szempontú utalást csupán érintőlegesen kifejtve: az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, az Ar. 16. § (2) bekezdése ugyanakkor végrehajtási rendeletben szabályoz olyan kérdéseket, amelyek a névviseléshez való alapvető jog jelentős korlátozását okozzák. Ez a megoldás pedig nyilvánvalóan a nem kielégítő jogforrási szintből következő alaptörvény-ellenességet eredményez.

IV. A névjog alapvető szabályai

A magyar névjog alapján a magyar állampolgár neve születési névből, illetve házassági névből áll. A születési név az egyént a születési anyakönyvi bejegyzés, a házassági név pedig a házassági anyakönyvi bejegyzés alapján illeti meg.⁴⁰ A születési név családi és utónévből áll.⁴¹ Nőtlen vagy hajadon

⁴⁰ At. 27/A. § (1) bekezdése és 27/B. § (1) bekezdése

⁴¹ At. 27/A. § (1) bekezdése. A „születési név” kifejezést a jogalkotó az Alkotmánybíróság 2001-es döntését követően vezette be, tekintettel arra, hogy a testület döntésének következtében biztosítani kellett, hogy a férfiak is viselhessenek házassági nevet, így pedig az addig használt „leánykori név” kifejezés helyett valami újat kellett találni. A „születési név” kifejezés egyébiránt összhangban áll az Európai Unió tagállamai által

családi állapotú egyén nem rendelkezik házassági névvel, házasságot kötött személy viszont a házasság fennállása alatt, valamint azt követően is házassági nevet visel.

A magyar nyelv és az Európában máshol honos indoeurópai nyelvek közötti különbséget jól példázza azon ősi magyar hagyomány, amely szerint a családi név megelőzi az utónevet. Ennek az Európában egyedülálló névtani összetételnek az az alapja, hogy a finnugor nyelvekben a jelző megelőzi a jelzett szót, míg az indoeurópai nyelveknél ugyanez általában fordítva történik. A családi név pedig ebben az értelemben jelzőnek minősül, hiszen funkciója az azonos utónevet viselő személyek megkülönböztetése. Ezen funkció egyértelműen kötődött ahhoz a jelenséghez, hogy az utónevek használata jóval megelőzte a családi nevek – keresztény kultúrkörhöz kapcsolódó – elterjedését.⁴²

A fenti tradíció mély gyökereit jól mutatja annak jogszabályi megjelenítése. Az At. 29. § (2) bekezdése ugyanis a „Nem magyar állampolgárok névviselése” alcím alatt rögzíti, hogy az anyakönyvi nyilvántartásban a családi név megelőzi az utónevet. Nyilvánvaló tehát, hogy a jogalkotó a követelmény rögzítését – annak ellenére, hogy maga a normaszöveg nem szűkítő értelmű – csupán a nem magyar állampolgárok esetében tartotta szükségesnek, a magyar állampolgárok vonatkozásában ugyanez teljesen egyértelműnek tűnt.

V. A születési családi név

5. 1. A születési név „megszerzése”

A családi név a családi kapcsolat és leszármazás kifejezésének legegyszerűbb módjaként születéskor szinte automatikusan kapcsolódik a gyermekhez. A szülői mozgástér ebben a körben tehát meglehetősen korlátozott. A gyermek – főszabály szerint – családi névként az anya vagy az apa családi nevét, ha a szülők saját nevüket viselik, akkor a szülők összekapcsolt családi nevét, illetve ha a szülők közös házassági nevet viselnek, akkor a szülők közös házassági nevét viselheti.⁴³ A főszabálytól való eltérés azokban az esetekben fordulhat elő, amikor a szülői jogállás nem betöltött, az eltérés azonban itt is kivételes, hiszen a gyermek a legtöbb esetben ekkor is az apaként vagy anyaként az anyakönyvi bejegyzésében szereplő „valós” vagy képzelt szülő nevét viseli.⁴⁴

használt terminológiával. (KŐRÖS András: A névviselés szabályainak változása. *Ügyvédek Lapja* 2003/2. 40.)

⁴² HAJDÚ Mihály: *Családnevek enciklopédiája*. Tinta Kiadó, Budapest 2010. 7-9.

⁴³ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (a továbbiakban: Csjt.) 42. § (1) bekezdése

⁴⁴ Csjt. 41. §-a

5. 2. A kötőjel

A családi név egy- vagy kéttagú, a kéttagú családi nevet kötőjel köti össze.⁴⁵ A kéttagú családi nevek kötőjellel történő összekapcsolását 1953. január 1-jétől az anyakönyvek vezetéséről és a házasságkötési eljárásról szóló 9/1952. BM számú utasítás 39. § (6) bekezdése írta elő. A normaszöveg egészen pontosan úgy szólt, hogy a kettős családi nevet kötőjellel összekapcsolva kell (az anyakönyvbe) bejegyezni.⁴⁶ A megfogalmazás abból a szempontból fontos, hogy következményeként az anyakönyvben kötőjel nélkül szereplő kettős családi neveket nem volt szükséges kijavítani, csupán a változás hatálybelépését követően bejegyzett kettős családi nevek esetén vált kötelező a kötőjel használata akkor is, ha a felmenő anyakönyvi bejegyzése ezt előtte nem tartalmazta.

A kötőjel bevezetésének sajátos következménye, hogy ha egy '53 előtti születési bejegyzésben a név kötőjel nélkül szerepel, akkor az arról a bejegyzésről kiállított anyakönyvi kivonaton is kötőjel nélkül kell szerepelnie a névnek, miközben ugyanezen személy '53 utáni házassági anyakönyvi bejegyzésében ugyanannak a kettős családi névnek kötőjellel kell szerepelnie, így házassági névként ugyanazt a nevet ugyanannak a személynek kötőjellel kell viselnie.

Feltehető, hogy a kötőjeles szabály '53-as bevezetését követően a jogalkalmazó maga is hasonló problémákkal szembesült – ráadásul valószínűleg jóval nagyobb volumenben, mint most, hiszen az időmúlás sem játszhatott szerepet az esetek számának csökkenésében –, ugyanis találunk olyan szakirodalmi hivatkozást, amely egyértelműen úgy foglal állást, hogy az '53 előtt született személyek születési bejegyzéséről is csupán kötőjellel adható ki anyakönyvi kivonat.⁴⁷ A jogalkalmazók által is követett, a BM utasítás szövegétől elrugaszkodó szakirodalmi értelmezés nyilvánvalóan az adott kor jogállam-ellenességével magyarázható, ugyanakkor máig ható következményei egyértelműek: az '53 előtt születettek jogszerűen, születésüktől fogva viselt nevét az állam megváltoztatta. A változtatás indoka pedig az volt, hogy a családi nevek utónevektől történő megkülönböztetésére a kötőjel segítségével egyértelműen kerüljön sor.

Álláspontom szerint ez a névviselés-korlátozás csupán a változás bevezetését követően születettek esetében megy át a szükségességi-arányossági teszt szűrőjén, az '53 előtt született személyek esetén nem indokolható a már jogszerűen viselt nevek utólagos megváltoztatása. Ebből következően a korabeli szabályozás alkotmányos értelmezése az lenne, hogy az 1953. január 1-je előtt születettek jogosultak nevüket kötőjellel való

⁴⁵ At. 27/A. § (2) bekezdése

⁴⁶ A normaszöveg akkor még utalt többes, tehát háromelemű családi nevekre is, amelyek már akkoriban sem voltak túl gyakoriak, mára azonban – kétségtelen, hogy a jogi kötelezés eredményeként – teljesen eltűntek.

⁴⁷ BACSÓ Jenő - SZILÁGYI László: Anyakönyvi ügyintézés. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965. 73.

összekapcsolás nélkül viselni, míg az azt követően születettek esetén kötelező a kötőjel viselése – függetlenül attól, hogy az anyakönyvi bejegyzésben, illetve az annak alapján kiállított anyakönyvi kivonatban a név hogyan szerepel. Ezt az értelmezést jogalkotás útján kellene egyértelművé tenni.

Végezetül megjegyezném, hogy a hatályos liberális szabályozás szemüvegén keresztül megmosolyogtatónak gondolom, hogy az Alkotmánybíróság az 58/2001. (XII. 17.) AB határozatban alkotmányosnak minősítette azt már megszűnt szabályozást, amely szerint *„többtagú családi név csak akkor viselhető, ha annak a szülőnek az anyakönyvi bejegyzése, akinek az érintett személy a nevét viseli, ilyen nevet tartalmaz”*. Az alkotmánybírói érvelés arra épített, hogy mivel a korlátozás nem teszi teljesen lehetetlenné kettős családi név viselését, összességében arányosnak tekinthető, különösen annak fényében, hogy ezt a nyilvántartás egységességéhez és a jogbiztonsághoz fűződő közérdek is – részletesebben ki nem fejtett módon – indokolja.

5. 3. A ragadványnév

A ragadványnév fogalmának és funkciójának megértéséhez elegendő a korabeli anyakönyvi igazgatásról szóló szakirodalom normaszövegen alapuló tételmondatát idéznünk: *„Az ugyanazon családbelieknél vagy az azonos családnevűeknél megkülönböztetésül használt jelzők (ifjabb, idősb), a nem sértő melléknevek és a helyi viszonyok által indokolt egyéb közelebbi megjelölések [pl. Fekete Ferenc (János fia)] bejegyzendők.”*⁴⁸ A ragadványnév célja tehát egyértelműen a megkülönböztetés, amely a korabeli, információs technológia által kevésbé átítatott életviszonyok között bizonyosan kiemelt jelentőséggel bírt. A régebbi anyakönyvi szabályok a ragadványneveket úgy különböztették meg a családi nevektől, hogy a hatóság azokat zárójelek, illetve idézőjelek között jegyezte be. Ezt a megkülönböztető megjelölést a hatóságok aztán az anyakönyvi kivonaton is megjelenítették.

A ragadványnevek használatát 1964. január 1-jétől a 6/1963. (TK 82.) KE utasítás 21. § (4) bekezdése minden átmenet nélkül tiltotta meg azon rendelkezéssel, amely szerint ragadványnevet az anyakönyvbe bejegyezni nem lehet, illetve a korábban bejegyzett ragadványnevekről sem állítható ki anyakönyvi okirat. Álláspontom szerint a ragadványnevek betiltására vonatkozó előbbi rendelkezések alkotmányos szempontból utólag is indokolhatóak, korrekcióra nem szorulnak, hiszen a ragadványnév nem az adott személyek által viselt név része, csupán egy megkülönböztetésre használt jelzés, amely ezen tulajdonsága következtében számos kiküszöbölendő nyilvántartási bizonytalanságot rejt magában.

⁴⁸ BABÓ Szilárd: A hatályos anyakönyvi, házassági és vallásügyi jogszabályok. Adó-, Illetékügyi és Közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest 1948. 150.

Nem elhanyagolható jelenség azonban, hogy az érintettek és a hatóságok a ragadványneveket a tiltással párhuzamosan kettős családi névként kezdték kezelni, így gyakorta előfordul, hogy a ragadványnevek az anyakönyvi nyilvántartásban kettős családi névként jelennek meg. Ez azonban nem felel meg a korabeli anyakönyvezési szabályoknak, tehát a hatóságnak a nevek utólagos visszajavítására (akár több generációra visszamenőleg) kell sort kerítenie. A hatóság ilyen irányú eljárása annyiban méltányolható, hogy itt egyrészt nem – ránézésre – jogszerűen (jóhiszeműen) viselt nevekről van szó, másrészt pedig az érintetteket az állam nem kötelezi arra, hogy a megváltoztatott nevet viseljék, hanem lehetővé teszi számukra az eddig jogszerűtlenül viselt kettős családi név névváltoztatási eljárásban történő felvételét. Hogy egy párhuzamot is említsek: a Bíróság által tárgyalta, fentebb említett *Daróczy kontra Magyarország* ügyben is csupán az okozta az Egyezmény megsértését, hogy a magyar jognak nem volt olyan eszköze, amellyel a felmerült probléma orvosolható lett volna, és ezért a panaszost végérvényesen, önhibáján kívül egy általa nem használt név viselésére kötelezte.

5. 4. A megkülönböztető betűjel

A ragadványnévvel megegyező funkciót ellátó megkülönböztető betűjel intézményének vizsgálata során szintén az előbbiekkal hasonló nehézséggel találjuk magunkat szemben.⁴⁹ A két intézmény közötti egyetlen markáns különbség, hogy a megkülönböztető betűjel anyakönyvezhetőségének megszüntetésére – a ragadványnév megszüntetéséhez hasonló jogalkotói megoldással – nem '64-től, hanem már 1953. január 1-jétől sor került.

A jogalkotó azonban később úgy döntött, hogy 1983. január 1-jétől a családi név részeként ismét lehetővé teszi a megkülönböztető betűjel anyakönyvi bejegyzését abban az esetben, ha az a családnevet megelőzi. A betűjel elhelyezésére vonatkozó megkötés kivezetésére 2002. december 15-étől került sor, jelenleg tehát a megkülönböztető betűjel a családi nevet megelőzően, illetve azt követően is állhat. A korábban viselt betűjel viselése azonban nem „éled fel” automatikusan, csupán az érintett kérelmére, az engedélyezéshez pedig azt is igazolni kell, hogy a kérelmező felmenője valóban a kérelmezetteknek megfelelően viselte a megkülönböztető betűjelzést.⁵⁰ A megkülönböztető betűjel viseléséhez fűződő jog „felélézése” természetesen nem érinti az egyén azon jogát, hogy névváltoztatási eljárás során bármely megkülönböztető betűjel viselését kérelmezze.

⁴⁹ UGRÓCZKY Mária: Anyakönyvi igazgatás I. UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft. Budapest 2004. 199.

⁵⁰ At. 31. §-a

5. 5. Címek és rangok viselése

Magyarországon a nemesi címek és rangok viselését tiltó szabályozás az egyes rangok és címek megszüntetéséről szóló 1947. évi IV. törvényben (a továbbiakban: Rangtv.), valamint annak alapján az At. 31. § (4) bekezdésében ölt testet. Eszerint a nemesi rangok, a nemesi címek és jelzések, a nemesi származásra utaló kifejezések használata tilos, és az ilyen adatokat az anyakönyvi nyilvántartásba sem szabad bejegyezni.

A Rangtv. alkotmányosságával az Alkotmánybíróság több esetben is foglalkozott. Elsőként egy érdemi elbírálásra alkalmatlan és – érdemi alkotmányos összefüggés hiánya okán – megalapozatlan indítvány elbírálása során foglaltak úgy állást az alkotmánybírák, hogy *„(...) a Tv. az emberek származás szerinti megkülönböztetésének megszüntetését szolgálja, amely – ahogyan a törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás is fogalmaz –, az egyenlőség alapján álló demokratikus állami és társadalmi berendezkedéssel össze nem férhet. A Tv. mögött tehát olyan határozott értékrend áll, amely a hatályos Alkotmányban megfogalmazott, a megkülönböztetés tilalmáról rendelkező 70/A. § (1) bekezdéséből levezetett értékekkel is összhangban áll, sőt azoknak szerves részét képezi.”*⁵¹

Ezt követően a már idézett – ezért most nem részletezett – 988/B/2009. AB határozatban került sor a Rangtv. alkotmányosságának megállapítására. A döntésben az Alkotmánybíróság kijelentette, hogy a nemesi címek hivatalos viselésének megtiltására vonatkozó rendelkezések nem ütköznek a névviseléshez való alkotmányos alapjogba, mert *„(...) az államnak – ha a saját név viselésének alkotmányos alapját biztosította – akkor azon belül már lehetősége van annak eldöntésére, hogy mit tekint az egyes személyek nevének, továbbá, hogy a név megválasztásának, viselésének, megváltoztatásának szabályait miként határozza meg. A névviselés alanyi jogának tartalmát, annak határait az alkotmányos jogszabályok határozzák meg.”*⁵² Meglehetősen furcsa érvelés ez, hiszen az Alkotmánybíróság tulajdonképpen azt mondta ki, hogy az állam maga határozhatja meg, hogy mi minősül saját névnek, és amit nem minősít annak, arra nem terjed ki az alapjogi védelem. Ha szerencsésebben akarunk a problémához közelíteni, akkor helyette azt kellene hangsúlyoznunk, hogy – az emberek közötti egyenlőség alkotmányos követelménye, valamint azon praktikus érvelés alapján, hogy a szabályozás a rangok és címek magánhasználatát nem tilalmazza – a Rangtv. a névviseléshez való jog olyan alkotmányos korlátozását valósítja meg, amely megfelel a szükségességi-arányossági tesz követelményeinek, és erre tekintettel állja ki az alkotmányosság próbáját.

⁵¹ 1161/B/2008. AB határozat

⁵² 988/B/2009. AB határozat

5. 6. Az alkalmazandó jog kérdése

A kettős állampolgárok névviselésére és személyi viszonyaira vonatkozó szabályozás az Európai Bíróság ítéletének köszönhetően egy másik uniós tagállamban is az érdeklődés középpontjába került.⁵³ Az ügy annak idején olyan jelentőséggel és kihatással bírt, hogy az Országgyűlésnek is módosítania kellett a vonatkozó magyar szabályozást. Az ítélet a belga-külföldi kettős állampolgárságú személyek névviselésével kapcsolatos azon belga szabályozást találta az uniós joggal ellentétesnek, amelynek értelmében a gyermek névviselésére kötelezően, minden körülmény között a belga jogot kellett alkalmazni, az érintett döntésétől és attól függetlenül, hogy az érintett melyik állammal állt a legszorosabb kapcsolatban.

A belgához hasonló szabályozás volt megtalálható a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 17. törvényerejű rendeletben (a továbbiakban: Nmjt.) is. Eszerint magyar állampolgár névviselésére – függetlenül az adott személy egyidejű külföldi állampolgárságától – a magyar jogot kellett alkalmazni. Egy példán keresztül: a külföldi jog hiába engedné meg az adott ország állampolgárának a háromtagú családi név viselését, a magyar anyakönyvi nyilvántartásban a külföldi-magyar kettős állampolgárságú személy csak kéttagú családi névvel szerepelhet, még akkor is, ha életvitelszerűen az adott külföldi országban él.

Az Európai Bíróság fenti ítéletének következtében a Nmjt. 10. § (2) bekezdésének 2009-től hatályos kivétel-szabálya szerint a magyar-külföldi kettős állampolgárságú személyek esetén az érintett kérésére a név anyakönyvezése során – a magyar helyett – a külföldi állam jogát is alkalmazni lehet.

Felhívnam azonban arra a figyelmet, hogy az Európai Bíróság döntésének megfelelően módosított magyar szabályozás a gyakorlatban meglehetősen nehézkesen alkalmazható. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a magyar hatóságoknak a gyermek kettős állampolgárságának fennállását ellenőrizniük kell az Nmjt. 10. § (2) bekezdésében foglalt kivétel-szabály alkalmazása előtt. Az anyakönyvvezető a gyermek külföldi állampolgársága fennállásának igazolására az At. 13. § (3) bekezdésében meghatározott okmányokat vagy okiratokat – életszerűen külföldi útlevelet – fogadja el. A problémát az okozza, hogy az At. 13. § (3) bekezdésének – egyébiránt teljesen logikus – rendelkezése alapján a Magyarországon született magyar-külföldi kettős állampolgárságú gyermek nevét a magyar hatóság először kizárólag a magyar jog szerint anyakönyvezheti, hiszen a gyermek születésének pillanatában a hatóság csupán azt tudja megállapítani, hogy a gyermek bizonyosan magyar állampolgár. Azt, hogy a gyermek esetleg külföldi állampolgár is, a magyar hatóság nem vizsgálhatja, arra vonatkozóan – ahogy említettem – a szülőknek

⁵³ Európai Bíróság C-148/02. ügy (Carlos Garcia Avello c. Belga Állam)

kell igazolást hozniuk. Ehhez az igazoláshoz (vagyis legtöbbször a külföldi útlevél beszerzéséhez) a szülőknek a magyar jogon alapuló nevet tartalmazó születési anyakönyvi bejegyzésről kiállított magyar anyakönyvi kivonat segítségével kell a külföldi állampolgárság szerinti országban a gyermeket újból anyakönyveztetniük. A magyar anyakönyvi nyilvántartásban szereplő név Nmjt. 10. § (2) bekezdésének megfelelő megválasztására pedig csak a külföldi anyakönyvezést (külföldi útlevél beszerzését), valamint a külföldi állampolgárság magyar hatóságok előtti igazolását követően kerülhet sor.

Ezt a folyamatot tovább nehezíti az Nmjt. 10. § (2) bekezdésének azon pontatlan megfogalmazása, amely szerint a szülők ezzel a kivétel-szabállyal csupán a „név anyakönyvezése során” élhetnek. Ez ugyanis azt sugallja, hogy kivétel-szabály csak a név első anyakönyvezésekor alkalmazható, a gyakorlatban azonban a fenti bonyolult eljárás következtében a név első anyakönyvezése a kivétel-szabály alkalmazhatóságakor már bekövetkezett – hiszen különben az állampolgárság-igazolás beszerzésére sem kerülhetne sor.

Formális jogértelmezés alapján tehát a magyar hatóság akár arra is hivatkozhat, hogy a szülőknek az igazolást követően már nincs lehetőségük a név kijavítását kérelmezniük, hiszen a név első anyakönyvezése már megtörtént. Álláspontom szerint ez az értelmezés ellentétes az Európai Bíróság ítéletében foglaltakkal, ezért a magyar hatóságoknak a fenti esetben is el kell végezniük a név kijavítását, különösen akkor, ha a szülők a gyermek születésének hazai anyakönyvezésekor erre irányuló szándékukat már előre jelezték.⁵⁴

VI. Az utónév

6. 1. A magyar utónév-szabályozás története

A keresztnév, semleges jogszabályi terminológiával az utónév „a születéskor kapott egyéni név, amelyet általában a szülők választanak a gyermekük számára.”⁵⁵ Magyar állampolgár jelenleg a nemének megfelelő egy vagy két utónevet viselhet, mely neveket a Magyar Tudományos Akadémia által összeállított utónévjegyzékből kell a szülőknek kiválasztaniuk.⁵⁶

Korábban, az állami anyakönyvezés bevezetésekor utónév-korlátozásnak csupán az minősült, hogy az utónevet a magyar helyesírásnak megfelelő alakban kellett az anyakönyvbe bejegyezni, továbbá tilos volt erkölcsi

⁵⁴ Az egyértelműség kedvéért jegyezném meg, hogy ez a probléma a külföldön született magyar-külföldi kettős állampolgárságú gyermekek esetében nem áll fenn, hiszen ott a születés magyar anyakönyvi nyilvántartásba történő bejegyzésekor a magyar hatóságnak rendszerint tudomása van a gyermek külföldi állampolgárságáról.

⁵⁵ FERCSIK Erzsébet - RAÁTZ Judit: Keresztnévek enciklopédiája. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2009. 12.

⁵⁶ At. 27/A. § (3) bekezdése és 30. § (4) és (5) bekezdése

szempontból aggályos és becéző alakú utónevet választani.⁵⁷ 1953. január 1-jétől a korlátozás kiegészül és módosul, eszerint csupán két utónév volt adható, méghozzá olyan utónevek, amelyek a szocialista társadalom szempontjából kifogás alá nem estek, továbbá nem minősültek becéző alakúnak.⁵⁸ A következő változás 1983. január 1-jén lépett hatályba, ekkortól az At. a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: MTA) által összeállított utónévjegyzék kötelező használatát írja elő.⁵⁹ A jogalkotó által legutóbb, az elmúlt évben beiktatott korlátozás szerint az ugyanattól az anyától származó, ugyanazon a napon született gyermekek nem viselhetnek megegyező utónevet.⁶⁰

Az utónevek számát korlátozó rendelkezést az Alkotmánybíróság az egységességgel és a jogbiztonsággal összefüggő közérdekre figyelemmel minősítette alkotmányosnak.⁶¹ Az At. a jogbiztonság és a névviseléshez való jog szempontjából megnyugtatóan rendezi azt a helyzetet, amikor az adott személy 1953. január 1-jét megelőzően született, így anyakönyvi bejegyzése kettőnél több utónevet is tartalmazhat. Eszerint, akinek anyakönyvi bejegyzése kettőnél több utónevet tartalmaz, az az anyakönyvi kivonat kiállításakor nyilatkozhat arról, hogy melyik két utónevet kívánja viselni. Nyilatkozat hiányában az anyakönyvi kivonat kiállítása során az első kettő utónevet kell feltüntetni. Elhunyt személy esetén az At. részletezi, hogy az elhunyt életében tett mely nyilatkozatait kell figyelembe venni a viselt két utónév megállapításához.⁶²

6. 2. Az utónévjegyzék

Az MTA által összeállított utónévjegyzék kötelező használatának egyértelmű alapjogi összefüggései vannak, szerencsére az Alkotmánybíróság ebben a tárgykörben korábban számos indítványt elbírált, így számunkra is könnyebb az eligazodás. Azt a megoldást, hogy az MTA utónévjegyzékébe fel nem vett utónév anyakönyvvezése magyar állampolgár számára – főszabály szerint – nem lehetséges, az Alkotmánybíróság arra tekintettel nem minősítette a jogorvoslathoz való jog korlátozásának, hogy *„(...) az anyakönyvvezető – alkotmányossági szempontból nem kifogásolható módon – „szakértői” szakvéleményt kér az MTA Nyelvtudományi Intézetétől. Ez a vélemény azonban nem hatósági, hanem szakértői állásfoglalás, amelynek alapján az anyakönyvvezető dönt. Döntése ellen fellebbezni lehet a Megyei (Fővárosi) Közigazgatási Hivatal vezetőjéhez, s ha ő is elutasítja a szülők kérését, a közigazgatási bírósághoz fordulhatnak jogorvoslatért.”*

⁵⁷ BABÓ i.m. 151. és 187.

⁵⁸ 9/1952. BM számú utasítás az anyakönyvek vezetéséről és a házasságkötési eljárásról 66. § (7) bekezdése

⁵⁹ Hatályos normaszöveg alapján At. 30. § (4) és (5) bekezdése

⁶⁰ At. 27/A. § (8) bekezdése

⁶¹ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat

⁶² At. 27/A. § (4)-(6) bekezdése

Látható, hogy a jogorvoslati jog megsértését kifogásoló indítvány tulajdonképpen nem a helyzet lényegét ragadta meg, ugyanis a jogorvoslatihoz való jog formálisan valóban nem sérül. Bizonyosan érinti ugyanakkor az érintettek névviseléshez való jogát az a tény, hogy az MTA által meghozott szakvélemény nyelvészeti (!) szempontú felülvizsgálatára a közigazgatási és bírósági jogorvoslati fórumok valóban nem jogosultak. Ennek ellenére a korlátozás meglehetősen jól védhető, hiszen az Alaptörvény X. cikk (2) bekezdése is úgy rendelkezik, hogy tudományos kérdésekben a tudomány művelői jogosultak dönteni. A magyar névkinccs részévé vált utónevek listájának összeállítása pedig nyugodt szívvel minősíthető nyelvtudományi kérdésnek. Ráadásul a nyelvtudományi szempontú korlátozás a névjog „tradíció-kötöttségével” is jól indokolható.

Korábban már jeleztem, hogy az At. 1983. január 1-jei hatálybalépésével vált egyértelművé az MTA által összeállított utónévjegyzék kötelező használata. Ezt megelőzően is találunk azonban olyan jogi normákat, amelyek az akkor még csak könyv formájában létező utónévjegyzék kötelező használatáról rendelkeztek.⁶³ A jogszabályi alapot nélkülöző jogi normák abban az összefüggésben vetnek fel – az alkotmányjog ingerküszöbét is elérő – kérdéseket, hogy az anyakönyvi nyilvántartás vezetése során gyakran merül fel arra vonatkozó igény, hogy a hatóság az egyén hatósági igazolványokban (pl. személyazonosító igazolványban) használt utónevéhez utólag igazítsa az anyakönyvi nyilvántartásban szereplő, és ezáltal az adott személyt jogszerűen megillető utónevet.

A név MTA-s utónévjegyzéknek megfelelő kijavítására ugyanis akkor bizonyosan sor kerülhet, ha a kérelmező 1983. január 1-jét követően született, és olyan néven került anyakönyvezésre, amely akkor nem szerepelt az utónévjegyzékben (pl. az érintett a „Julianna” utónevet használja személyazonosító igazolványában, de az anyakönyvi bejegyzés és annak alapiratai alapján az utónévjegyzékben nem szereplő „Juliána” utónevet viseli). Az ilyen név utónévjegyzékben szereplő névre történő kijavítására (vagyis, hogy az anyakönyvi bejegyzésben eddig szereplő „Juliána” utónév „Julianna” névre változzon, ezáltal jogszerűen maradjon a személyazonosító igazolványban az eddig is használt „Julianna” név) a Ket. és az At. alapján köteles a hatóság.

Némiképp eltérő a gyakorlat, ha a kijavítást kérelmező 1983. január 1-jét megelőzően született. Ekkor ugyanis nem egyértelmű annak megítélése, hogy volt-e a születés időpontjában olyan hatályos jogi norma, amelyet a jogalkalmazó kötelező erejűként követett, és erre tekintettel megállapítható, hogy a jogi normának meg nem felelő név anyakönyvezésére jogszerűtlenül került sor. A hasonló helyzetekkel kapcsolatban az Alkotmánybíróság azon állásfoglalásából érdemes kiindulnunk, amely szerint a rendszerváltozást és a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény hatálybalépését megelőzően kiadott

⁶³ Ilyen például a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának az anyakönyvek vezetéséről és az anyakönyvi ügyintézésről szóló 5/1976. számú elvi állásfoglalása.

körleveleket, elvi állásfoglalásokat, iránymutatásokat a címzettek (a jogalkalmazók) mindenkire kötelező jogi normaként, kvázi jogszabályként követték, ezért a 1983. január 1-jét megelőzően született személyek vonatkozásában is helye lehet a kijavításnak.⁶⁴

6. 3. Utónévjegyzékben nem szereplő utónév viselése

Természetesen az utónévjegyzék használata nem minden esetben kötelező. Nyilvánvaló, hogy a jegyzék csupán a magyar állampolgárokra vonatkozik, a külföldiekre nem, emellett a magyar-külföldi kettős állampolgárságú személyekre is a korábban már említett kivétel vonatkozik.

Ezen túlmenően is elképzelhető néhány olyan helyzet, amikor a gyermek nem az MTA által összeállított utónévjegyzékben szereplő utónéven kerül anyakönyvezésre. A kivételek nagyrészt a gyermek születésével összefüggő valamilyen külföldi elemre utalnak: ha a szülők egyike nem magyar, hanem külföldi állampolgár, akkor a gyermek az adott külföldi jog szerinti utónéven is anyakönyvezhető, míg ha a külföldön tartózkodó magyar állampolgár szülőknek külföldön születik gyermeke, akkor a gyermek a külföldi anyakönyvi okiratban szereplő bármely utónevet jogszerűen viselheti.⁶⁵

Végezetül az MTA által összeállított utónévjegyzék használata a magukat valamely nemzetiséghez tartozó személyek esetében sem kötelező – összhangban az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdésével, amely kifejezetten rögzíti a nemzetiségek nemzetiségi nyelvű egyéni névhasználati jogát. Ezt egészíti ki a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 16. § (2) bekezdése, amely kifejti, hogy az Alaptörvényben foglalt egyéni névhasználati jog alapján a nemzetiséghez tartozó egyénnek joga van saját és gyermeke számára nemzetiségének megfelelő utónév kiválasztásához, valamint a név nemzetiségi nyelv szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez. Az utónév megválasztásához fűződő jogot az At. tovább konkretizálja: az adott nemzetiség által anyakönyvezhető utóneveket az országos nemzetiségi önkormányzatok által összeállított speciális utónévjegyzék tartalmazza, és az anyakönyvezéshez nyilatkozni kell arról, hogy a kért nevet melyik nemzetiség használja.⁶⁶ Az Alkotmánybíróság értelmezésében ez a nyilatkozattételi kötelezettség nem áll ellentétben az Alaptörvényben foglalt nemzetiségi névviselés jogával, hanem éppen „(...) *ellenkezőleg: törvényértelmezéssel abból közvetlenül le is vezethető.*”⁶⁷

A nemzetiségi szabályok szerinti anyakönyveztetés pedig a korábban már említett kétnyelvű anyakönyvezést takarja, melynek során az érintett nemzetiséghez tartozó személy anyakönyvben rögzített névadatát a hatóság

⁶⁴ 60/1992. (XI. 17.) AB határozat

⁶⁵ At. 30. § (7) bekezdése

⁶⁶ At. 30/A. §-a és 30/B. §-a

⁶⁷ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat

az adott nemzetiség nyelvén is feltünteti a nyilvántartásban (és az abból kiállított anyakönyvi kivonaton). Ez azonban nem jelenti a név megváltozását vagy módosítását, csupán azt, hogy az érintett személy neve – mintegy jelzésként – az adott nemzetiségnek megfelelő betű használatával is a nyilvántartott adatok részévé válik. Tekintve, hogy ez az egyetlen olyan eset, amikor az anyakönyvi nyilvántartás a magyar ábécé betűitől eltérő betűt is tartalmazhat, ennek a jogintézménynek a használata különösen azon nemzetiségek esetén lehet kiemelt jelentőségű, amelyek nem latin betűs írásmódot használnak.

VII. A házassági név

7. 1. A házassági név fejlődésének története és a név „megszerzése”

A házastársak névviselése a személyes viszonyokra vonatkozó házastársi jogok körébe tartozik. A házassági névviselés szokásjogi hagyománya, hogy a feleség a férje nevét „né” toldattal viseli. A családjogi jogfejlődés következtében később a feleség döntésévé vált, hogy kíván-e egyáltalán házassági nevet viselni, illetve lehetővé vált, hogy feleség a jogszabályban meghatározott keretek között többféle házassági név közül választhasson. A házassági név férj általi viselésére a magyar jog a hagyományokra és a nyelvi szokásokra hivatkozással sokáig nem adott lehetőséget, de ez a hozzáállás az Alkotmánybíróság és a nemzetközi jogi kötelezettségek hatására mára megváltozott.⁶⁸ Az Alkotmánybíróság az 58/2001. (XII. 7.) AB határozatban állapította meg, hogy az a magyar szabályozás, amely csupán a feleség számára teszi lehetővé házassági név viselését, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet idéz elő, továbbá ellentétes a Magyarország által ratifikált Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 26. cikkével, a nőekkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény 16. cikk 1/g pontjával, valamint az Egyezmény Bíróság által megállapított tartalmával.⁶⁹ A mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet a jogalkotó a Csjt. 2004. január 1-jétől hatályos módosításával szüntette meg oly módon, hogy a férfiak számára is lehetővé tette a feleség nevének házassági névként történő viselését – természetesen a nemre utaló, „né” toldatot használó névviselési formák kivételével. A módosítás azt a kérdést is rendezte – alkotmányos szempontból megnyugtató módon –, hogy házassági nevet nemcsak a 2004. január 1-jét követően, hanem az azt megelőzően házasságot kötött férfiak is viselhetnek.

⁶⁸ CSIKY Ottó - FILÓ Erika: Magyar családjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2003. 105-106.

⁶⁹ Eur.Court HR Burgherz v. Switzerland judgment of 22. February 1994, Series A. no. 280-B.

Azt, hogy a házassági névviselésre vonatkozó szabályozás „liberalizációja” és a nemek közötti egyenjogúság között az összefüggés nem minden esetben olyan egyértelmű, mint azt elsőre gondolnánk, az alábbi találó idézet mutatja. *„Felületes szemlélő számára talán úgy tűnhet, hogy a hazai jogszabály-módosítás mintegy a férfiak egyenjogúsága érdekében teszi lehetővé feleség családi nevének felvételét, illetve saját családnevükkel való összekapcsolását. A valóságban a dolog éppen fordítva áll. Amennyiben ugyanis nevüket összekapcsolják például feleségük családnevével, ezzel a valóságban éppen a nők egyenjogúságát valósítják meg, hiszen lehetővé teszik számukra saját családnevük megtartását.”*⁷⁰

A magyar jog rendszerében azon személy, aki már kötött házasságot, születési neve mellett – a házasság fennállásától függetlenül – házassági nevet is visel. A házassági névről történő nyilatkozattétel kifejezetten előfeltétele a házasság létrejöttének, ugyanis az anyakönyvvezető egészen addig, amíg a házasulók nem nyilatkoznak az általuk viselni kívánt házassági névről, megtagadja a házasságkötésben való közreműködést.⁷¹ A nyilatkozat a házasuló saját személyes döntése, az – jogi szempontból – nem függ a házastárs befolyásától, de a döntés egyfajta megegyezést is igényel, figyelemmel a Csjt. 25. § (4) bekezdésére, amely a feleség és a férj által közösen viselt házassági nevek vonatkozásában a házastársak megállapodásának szükségességét írja elő.⁷²

A házasságkötést követően a választott házassági név az azt viselő személy saját elhatározására – a házasság fennállása alatt, illetve azt követően is – szabadon módosítható, természetesen a Csjt.-ben foglalt általános szabályokra, valamint a házasság megszűnését követően előírt speciális korlátozásokra tekintettel.⁷³

7. 2. A házassági név a házassági megszűnése után

Sajnálatos, de a házassági név módosításának egyik leggyakoribb formája, amikor a házasság megszűnését követően a volt házastárs úgy dönt, hogy a továbbiakban házassági névként saját születési nevét kívánja viselni, köznyelvi megfogalmazva „visszaveszi saját nevét”. Természetesen „visszavétel” esetén a házassági név és a születési név további megkülönböztetése pusztán formalitássá válik, hiszen a házassági név funkciója az azt viselő személy házastársi kapcsolataira történő utalás. Ezt a funkciót pedig a házassági név csak akkor tudja betölteni, ha eltér a születési névtől. Mindez azonban jogi értelemben ekkor sem jelenti a házassági név megszűnését, hiszen a jogszabályok lehetővé teszik a házassági név

⁷⁰ GRÁD András: A nevét kérem! – a névviselés új szabályairól. Családi jog 2003/1. 14-15.

⁷¹ At. 19. § (2) bekezdés h) pontja. Ezt a megkötést az új At. 22. § (2) bekezdése már nem tartalmazza.

⁷² Ennek alkotmányossági megítéléséről ld. 995/B/1990. AB határozat

⁷³ At. 27/B. § (4) bekezdése és Csjt. 26. §-a

„feléledését”, tekintettel arra, hogy az érintett bármikor dönthet úgy, hogy házassági nevének ismételt módosításával újból volt házastársára utaló névviselési formát kíván viselni.

A házasság megszűnését követő névviselést a Csjt. 26. §-a úgy szabályozza, hogy (1) a házasság megszűnése után a házassági név tovább viselhető, illetve szabadon módosítható, ugyanakkor a „né” toldatos házassági név nem vehető fel akkor, ha azt a házasság fennállása alatt a feleség nem viselte; (2) a „né” toldatos házassági név viselésétől a volt férj kérésére a bíróság eltilthatja a volt feleséget, ha a volt feleséget szándékos bűncselekmény miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték; (3) újabb házasságkötés esetén a feleség a „né” toldatos házassági nevet nem viselheti tovább, és ez a joga akkor sem éled fel, ha újabb házassága megszűnt.

A (2) bekezdéssel kapcsolatban kérdéses, hogy az eltiltás, illetve a névviselési korlátozás miért csak a „né” toldatos házassági nevekkal, ebből következően csak a nőkkel összefüggésben merül fel? Álláspontom szerint joggal vehető fel, hogy a névviseléstől való eltiltás ne csak a „né” toldatos házassági nevek, hanem egyéb, a családi név átvételével járó névviselési formák esetére is vonatkozzon. Nem tehető különbség ugyanis két névviselési forma között abban a tekintetben, hogy mennyire utal a másik házastárs nevére, ha a választott névviselési forma a másik fél családi nevének teljes átvételével jár. Ily módon a feleség által választott névviselési formától függetlenül indokolt lehet, hogy a férj születési családi nevét a méltatlanná váló feleség ne viselhesse. Természetesen a szabályozás kiterjesztése a diszkrimináció tilalma okán szükségessé tenné, hogy az eltiltás jogintézménye a férfiak által viselt házassági nevekre is vonatkozzon.

A (3) bekezdéssel összefüggésben az Alkotmánybíróság az 58/2001. (XII. 7.) AB határozatban leszögezte, hogy nem alkotmányos követelmény, hogy a jogalkotó lehetővé tegye az egyén számára a megszűnt második házasságot követően az első házasságban viselt házassági név visszavételét. *„A közfelfogás, a társadalmi-történelmi hagyományok, nemkülönben a névújrafelvétellel érintett további (korábbi közelebbi-távolabbi) családtagok személyiségi jogainak védelme elegendő alapot adnak arra, hogy az állam a jogi szabályozásban a közérdeket megjelenítve elutasítsa az ilyen tárgyú kérelmet.”*

A Csjt. 25. § (1) és (2) bekezdésének szóhasználata a házasság megszűnését követő névviselési jog különös aspektusát világítja meg. A Csjt. ugyanis a feleség és a férj által felveendő névviselési formák felsorolása során a „maga teljes nevét” és a „férj/feleség családi nevét” kifejezéseket használja. Ennek következtében a házassági név meghatározása során nem feltétlenül kell a születési családi névből kiindulni, hanem egy korábbi házasságból megmaradt házassági név is felhasználható az új házassági név megalkotásához. Egy gyakorlati példán szemlélítetve: Kovács Márta született Kiss Márta és Tóth Béla született Nagy Béla házasságot kötnek, és úgy

döntenek, hogy házassági névként a korábbi házasságból származó nevek egyikét, azaz a Kovács, a Tóth vagy a Kovács-Tóth nevet kívánják viselni.

A különleges helyzetet igazából az adja, hogy ha a szülők közös házassági nevet viselnek, akkor a házasságból születő gyermekük családi neve is ez a családi név lesz.⁷⁴ A példánál maradva: Kovács Márta született Kis Márta és Tóth Béla született Nagy Béla úgy döntenek, hogy közös házassági névként a Kovács-Tóth nevet kívánják viselni, ezért a házasságból született gyermekük családi neve is Kovács-Tóth lesz.

Önmagában az a megoldás, hogy a házasság felbontása után a volt házastárs neve tovább viselhető, még akkor is, ha a nevet viselő egyén újabb házasságot köt, bizonyosan alkotmányos. A házassági név ugyanis a házas fél identitásának részévé válik, ezért a házasság megszűnését követően a volt házastárs azt szabadon használhatja, akár újabb házasságában is. Annak megítélése azonban, hogy ezt a nevet a volt házastárs a következő házasságban született gyermeke születési családi nevéül is adhatja, már ennél több fejtörést okoz. Nyilvánvaló, hogy a szabályozás alkotmányosságát azzal indokolhatjuk, hogy egy gyermek születési családi neve és a szülő által viselt név egyezősége egyértelműen jelzi a családi kapcsolatot és az összetartozást. Az indokolás meggyőző erejét csupán az csökkenti, hogy éppen ennek a megoldásnak a következtében állhat elő olyan helyzet, amelyben a szülő születési családi nevének „visszavételével” a gyermek és a szülő neve véglegesen el fog térni egymástól. Az is nyilvánvaló, hogy ez a jog semmilyen mértékben sincs tekintettel a családi név eredeti „tulajdonosának”, vagyis a volt házastársnak az érdekeire. Ebből következően – álláspontom szerint – nincs olyan érv, amely a szükségességi-arányossági teszt alkalmazásával elfogadhatóvá teszi, hogy házasságban született gyermek a szülő előző házasságából hozott családi nevét viselje – különösképpen abban az esetben, ha ehhez a nevet eredetileg viselő volt házastárs nem járult hozzá.

7. 3. A bejegyzett élettársi kapcsolatban élők neve

A bejegyzett élettársak névviselésére vonatkozó szabályozás az Alkotmánybíróság által a jogintézménnyel összefüggésben kijelölt nyomvonalat követi.⁷⁵ Az Alkotmánybíróság álláspontja végeredményben az volt, hogy ha a bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai megegyeznek a házasságéval, akkor a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye csak az azonos nemű párok számára nyitható meg alkotmányosan, ellenkező esetben ugyanis fennáll a veszélye a házasság Alaptörvényben védett intézménye kiüresítésének. Az azonban nem minősül alkotmányellenesnek, ha a jogalkotó az azonos nemű bejegyzett élettársaknak is a házassághoz nagyon hasonló

⁷⁴ Csjt. 42. § (1) bekezdése

⁷⁵ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, 32/2010. (III. 25.) AB határozat

jogokat biztosít. „E körben mutat rá az Alkotmánybíróság arra is, hogy a házasságra vonatkozó szabályok „megfelelő” alkalmazásának elrendelése a BÉK-re nem csupán jogok, hanem egyben – az egymás iránti felelősségvállalásból eredő – kötelezettségek kiterjesztését is jelenti (pl. tartási, támogatási kötelezettség). Az Alkotmánybíróság hangsúlyozza azonban azt is, hogy a kifejtettek nem jelentik azt, hogy a házasfelekre és a BÉK-ben élőkre minden tekintetben azonos szabályokat kellene alkalmazni. A jogalkotónak lehetősége van arra, hogy – ahol ez indokolt – a házasságra és a BÉK-re vonatkozóan eltérő szabályokat állapítson meg (Vö. EJEB 2010. március 2-án hozott ítélete a Kozak v. Lengyelország ügyben, Nr. 13102/02).”⁷⁶

A jogalkotó döntése nyomán az egyik olyan terület, ahol a bejegyzett élettársi kapcsolat eltér a házasság intézményétől, éppen a névviselés. Bejegyzett élettársi kapcsolatban élőkre a házassági névviselési szabályok nem alkalmazhatók.⁷⁷ A gyakorlatban ezt a kötöttséget a bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítők úgy kerülik meg, hogy házassági név helyett születési családi nevük közös megváltoztatásáról döntenek, melynek révén ugyanúgy lehetőségük nyílik közös, összekapcsolt családi név viselésére, mintha ugyanezt a nevet házassági névként viselnék.

VIII. Névváltoztatás és névmódosítás

8. 1. Fogalmi pontosítás

Névváltoztatáson az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter azon hatósági döntését értjük, melyben a miniszter a kérelmező magyar állampolgár születési vagy házassági nevét megváltoztatja.⁷⁸ A születési név megváltoztatása hosszú magyar múltira visszatekintő processzus, a házassági név megváltoztatására irányuló speciális eljárást viszont csupán 2009. június 1-jétől vezette be a jogalkotó a Bíróság *Daróczy kontra Magyarország* ügyben hozott döntésének következményeként. A két eljárás közötti alapvető különbséget jól mutatja az ügyszámok eltérő nagyságrendje: míg a születési név megváltoztatására irányuló kérelmek száma évi 3 000 és 4 000 közé tehető, házassági névváltoztatást az ügyfelek csupán 100-200 esetben kezdeményeznek.⁷⁹

⁷⁶ 32/2010. (III. 25.) AB határozat

⁷⁷ 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról 3. § (3) bekezdése

⁷⁸ Szabályozza At. 27/B. § (6)-(8) bekezdése és 28-28/B. §-a

⁷⁹ A pontos statisztikai adatok letölthetők a www.kormany.hu weboldalról a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériummal összefüggésben közzétett közérdekű adatok közül.

A névváltoztatástól meg kell különböztetnünk a *névmódosítást*, melynek szintén két formája ismert. Az egyik az állampolgársági eljárás során történő névmódosítás, mely ugyanúgy miniszteri hatáskörbe – az állampolgársági ügyekért való felelősség körébe – tartozik.⁸⁰ Ez az eljárás szorosan kapcsolódik a honosítási eljáráshoz, az engedélyezés a honosítási eljárásban meghozott döntéstől függ, a névmódosítás engedélyezése azonban nem csupán a honosítási eljárásra terjed ki. A másik típusú névmódosítás a házassági név módosítására irányuló eljárás, amely az anyakönyvvezető hatáskörébe tartozik, és amelynek révén az érintett az általa viselt házassági nevet a Csjt.-ben meghatározott más formájú házassági névre cserélheti.

8. 2. Születési név megváltoztatása

A születési név megváltoztatása az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter hatáskörébe tartozó egyfokú közigazgatási hatósági eljárás. Az At. 28. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a névváltoztatást a miniszter „engedélyezheti”, ez a megfogalmazás pedig nyelvtani értelmezéssel egyértelműen arra utal, hogy az engedélyezés mérlegelés tárgyát képezi.

A mérlegelés szempontrendszerét több jogszabályhelyről kell összegyűjtenünk. Alapvető iránymutatásokat tartalmaz az At. 28. § (6) bekezdése, amelynek értelmében „magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett név, történelmi név, régies írásmóddal írott családi név felvételét – különös méltánylást érdemlő körülmények kivételével – nem lehet engedélyezni.” Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a mérlegelés a magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalan és történelmi nevek vonatkozásában a név bármely elemére (tehát vagy a név egészére, vagy csak a családi névre, vagy csak az utónévre), míg a régies írásmóddal írt nevekkel összefüggésben csak a családi névre terjed ki.

Az At. 28. § (6) bekezdése mellett természetesen figyelemmel kell lenni arra a körülményre is, hogy csak az MTA által összeállított utónévjegyzékben szereplő utónév engedélyezhető – különös méltánylást érdemlő körülmények kivételével. Ennek a követelménynek az ellenpontozásaként azt is le kell szögezni, hogy a névváltoztatás engedélyezése gyakorlatilag nem tagadható meg abban az esetben, ha a kérelem pusztán a kérelmező utónevének utónévjegyzékben szereplő utónévre történő megváltoztatására irányul, hiszen nincs olyan ok, amellyel a hatósági elutasítás indokolható lenne. Az utónévjegyzékben nem szereplő név viszont névváltoztatási eljárás során csak különös méltánylást érdemlő körülmények között engedélyezhető, a gyakorlat

⁸⁰ 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 20/A. §-a. Jelenleg az állampolgársági ügyekért való felelősséget a közigazgatási és igazságügyi miniszter és a belügyminiszter megosztva viseli. [ld. 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről]

ilyennek minősíti például, amikor kettős állampolgárságú személy külföldön él, és a külföldi állampolgársága szerinti külföldi utónevet kíván viselni.⁸¹

A fenti mérlegelési szempontot egészíti ki a Polgári Törvénykönyv névviselésre vonatkozó 77. §-a, amelynek (4) bekezdése szerint a névviseléshez fűződő jog megsértését jelenti különösen, ha valaki jogtalanul más nevét vagy máséhoz hasonló nevet használ. Ezt a követelményt az új At. 49. § (5) bekezdésében is meg fog jelenni oly módon, hogy „nem engedélyezhető olyan családi név felvétele, amely személyhez fűződő jogot sért.”

Mit is jelent tulajdonképpen ez a mérlegelési szempont? Hiszen valamennyi engedélyezett névváltoztatás bizonyosan érinti mások névviseléshez fűződő jogát. Nyilvánvaló, hogy az engedélyezés elutasítását nem alapozza meg önmagában az a körülmény, hogy a kérelmezett nevet esetlegesen más személy is viseli. Mindez még akkor is így van, ha egy adott családi nevet viselő személy általános jelleggel tiltakozik az ellen, hogy a miniszter névváltoztatási eljárásban az ő családi nevének felvételét engedélyezze.

Viszont abban az esetben, ha ez a személy azért tiltakozik, mert az általa személyesen ismert kérelmező a névvel való visszaélés, nem létező vérségi kapcsolat mutatása vagy egyszerűen csak bosszantás céljából venné fel a családi nevét, akkor a kérelem megalapozottan utasítható el. Az előbbieknél is jobb példát említve: egy előző házasságból született gyermek a volt feleség új élettársának családi nevét szeretné felvenni arra hivatkozással, hogy immáron az új élettársat tekinti az apjának. Álláspontom szerint az érintettség ebben az esetben is olyan mértékű, hogy megalapozott a névváltoztatás engedélyezését az érintett harmadik személy hozzájárulásához kötni.

A legújabb mérlegelési szempont, amellyel a jogalkotó az At. rendszerét kiegészítette, a 2012. január 1-étől hatályos 28/B. §, amely előírja, hogy az előző névváltoztatást követő 5 éven belül csak különös méltánylást érdemlő körülmények között engedélyezhető újabb névváltoztatás. Ez a korlátozás – első megközelítésben – az állami nyilvántartás vezetéséhez és a jogbiztonsághoz fűződő közérdekre tekintettel arányosnak és szükségesnek minősíthető.

Mindezek tehát – rövid áttekintésben – azok a szempontok, amelyek a névváltoztatási eljárás során az engedélyező hatóság mérlegelésének alapjául szolgálhatnak. Természetesen a felsorolt valamennyi szempont a névviseléshez való jog korlátozásának tekinthető, így azok alkotmányossági megítélésére különös gondot kell fordítani. Az Alkotmánybíróság eddig a

⁸¹ A kettős állampolgárok névviselésének egységesítésére irányuló kérelmeket a gyakorlat általában olyan különös méltánylást érdemlő körülménynek tekinti, amely megalapozza a névváltoztatás engedélyezését akkor is, ha erre az At. külön mérlegelési szempontot nem határoz meg. Teszi ezt a jogalkalmazó annak ellenére, hogy az 1231/E/2007. AB határozat kifejezetten elutasította azt a kanadai-magyar kettős állampolgártól érkező indítványt, amely mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítását kezdeményezte arra hivatkozással, hogy a törvény nem rendelkezik külön a kettős állampolgárok névváltoztatásáról.

hasonló korlátozásokat többek között az alábbi indokokra tekintettel minősítette alkotmányosnak. *„Nem jár tehát el alkotmányellenesen az állam akkor, ha a feltételek és korlátok meghatározása során ez utóbbi körben (azaz a névválasztás és a névváltoztatás tekintetében) külön kezeli a családi és az utóneveket, s a közérdekűségre tekintettel abból indul ki, hogy a családi nevek felett a név viselője sem rendelkezik olyan szabadon, mint például az utónevekkel. A családi név választásánál és a névváltoztatásnál, névmódosításnál például nem szükségszerű és aránytalan (végső soron emberi méltóságot sértő) az olyan állami szabályozás, amely elutasítja a kérelmező (akár tetszőleges számú) névváltoztatási, névmódosítási kérelmét. Az állam e korlátozása nyilvánvalóan azt a közérdeket fejezi ki, hogy a tetszőlegesen szabad számú, teljesen a magánszemély uralma alatt álló családi név választása, változtatása és módosítása ne vezethessen el addig, hogy valaki kibújhasson kötelezettségeinek a teljesítése alól (pl. eltűnjön az adósnévjegyzékről), illetőleg bűnügyi nyilvántartásban szereplő személy esetében reálisan számolni kelljen eljárási-azonosítási nehézségekkel.”⁸²*

Az Alkotmánybíróság azonban az 58/2001. (XII. 7.) AB határozatban tett néhány olyan megállapítást is, amelyek az alaposabb tanulmányozást követően is bizonytalanságban tartják a jogalkotót és a jogalkalmazót. A testület ugyanis alkotmányellenesnek minősítette az At. akkor hatályos 28. § (1) és (2) bekezdését, amelyek úgy rendelkeztek, hogy *„az anyakönyvvezető – a szülők kérelmére – a 14 éven aluli kiskorú személy utónevét egyszer módosíthatja”,* illetve *„ha több utónévvvel rendelkező személy valamelyik utónevének kizárólagos viselését vagy az utónevek sorrendjének cseréjét kéri, az alapbejegyzést az anyakönyvvezető egyszer módosítja”.*

A két rendelkezést az Alkotmánybíróság azért minősítette alkotmányellenesnek, mert álláspontja szerint a *„szigorú és merev szabályozás (...) a közvetlenül érintettek névváltoztatási jogát olyan mértékben korlátozza, hogy gyakorlatilag annak rendelkezési jogát elvonja.”* Ehhez kapcsolódva jegyzi meg az Alkotmánybíróság, hogy *„az államot (...) megilleti az a jog, hogy kéttagúra korlátozza az adható (és viselhető) utónevek számát; az ezt célzó jogalkotói szabadsága azonban nem terjedhet addig, hogy – eltérést nem tűrő módon – mindössze egy alkalommal adjon módot a módosításra, illetőleg valamelyik utónév kizárólagos viselésére, vagy az utónevek sorrendjének cseréjére. Ez esetben tehát a kogens szabályozási mód maga jelent olyan aránytalan korlátozást, amely kellő alkotmányos indokkal már nem támasztható alá,...”*

A megsemmisített kivétel-szabályok ugyanakkor az általános szabályokhoz képest nemhogy tovább korlátozták volna az egyéneket a névváltoztatási jog gyakorlásában, hanem azt kifejezetten elősegítették. A megsemmisített normaszöveg ugyanis egyrészt arról rendelkezett, hogy ha a szülők a 14 éven aluli gyermeknek csak az utónevét szerették volna megváltoztatni

⁸² 58/2001. (XII. 7.) AB határozat

(nyilvánvalóan abból a célból, hogy az öntudatra ébredő gyermeknek is megfelelő utónevet válasszanak ki), akkor ehhez ne kelljen a miniszter hatáskörébe tartozó névváltoztatási eljárás lefolytatását kezdeményezniük. A kivétel-szabály segítségével ugyanis az anyakönyvvezető – a miniszteri hatáskörbe tartozó névváltoztatási eljárás költségét, valamint hosszú eljárási idejét megspórolva – maga tudta a nevet módosítani.⁸³ Ez a kedvezmény azonban csak egy alkalommal járt a kérelmezőknek, második alkalomtól már a normál eljárásrendet betartva kellett a szülőknek kezdeményezniük a miniszteri névváltoztatást.

Ugyanez a helyzet az utónevek sorrendjének megváltoztatásával, illetve az egyik utónév elhagyásával kapcsolatban is: a jogalkotó arra tekintettel alkotta meg a megsemmisített kivétel-szabályt, hogy az abban a körben adott engedély csupán technikai jellegű változtatást eredményez, így annak miniszteri hatáskörben tartása nem indokolt. Ezért aztán meghatározott feltételek fennállása esetén a miniszter helyett közvetlenül az anyakönyvvezető folytathatta le az eljárást. A többszöri módosítás természetesen ekkor is azzal a következménnyel járt, hogy a kérelmezőnek a normál eljárásrend szerint kellett a kérelmét előterjesztenie a miniszternél.

A fentiekből következően az Alkotmánybíróság által megsemmisített rendelkezések a testület által alkotmányosnak minősített főszabályhoz képest a névviseléshez való jogot kevésbé korlátozó, „puha” rendelkezéseket tartalmaztak, így azok alkotmányellenessége bizonyosan nem lett volna megállapítható.

8. 3. Névváltoztatás nemváltoztatással összefüggésben

Végezetül szükséges szót ejteni az Alkotmánybíróság nemváltoztatással összefüggő névváltoztatására vonatkozó álláspontjáról. Eszerint a nemváltoztatással összefüggésben az utónév nemnek megfelelő utónévre történő megváltoztatása olyan alapvető jog, amely nem korlátozható.⁸⁴ A korlátozhatatlanság ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a nemet változtató személy által megjelölt, a névjogi szabályoknak egyébként megfelelő utónév tudomásul vételét (anyakönyvezését) a hatóság nem tagadhatja meg. Ennek a típusú – nemváltoztatáshoz kapcsolódó – névváltoztatásnak a korlátozhatatlan jellegét a Bíróság is megállapította korábban.⁸⁵

⁸³ Ezzel függ össze, hogy az At. azért nem névváltoztatásnak, hanem névmódosításnak hívja ezt a speciális eljárást, mert az nem miniszteri, hanem anyakönyvvezetői hatáskörbe tartozik. A két intézmény között azonban olyan értelemben nincs különbség, hogy mindkettő a név megváltozásával jár, ezért névváltoztatásra és névmódosításra egymást követően, egymástól függetlenül is sor kerülhet, illetve kerülhetett.

⁸⁴ 58/2001. (XII. 7.) AB határozat

⁸⁵ Eur.Court HR B.v. France judgment of 25. March 1992, Series A. no. 232-C.

Figyelemre méltó, hogy a magyar jog annak ellenére biztosítja a névváltoztatás lehetőségét, hogy nemváltoztatásra vonatkozó magyar joganyag – a névviselés szabályozásán túlmenően – gyakorlatilag nem létezik. Az anyakönyvvezető a nemváltoztatás igazolása esetén az érintett személy nemének, valamint ezzel összefüggésben utónevének megváltozását egy kijavítási eljárás keretében átvezeti a nyilvántartáson. Az átvezetés megtagadására egyetlen esetben van lehetősége az anyakönyvvezetőnek: ha az érintett házassága vagy bejegyzett élettársi kapcsolata fennáll.⁸⁶ Ez a korlátozás azonban az Alkotmánybíróság bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló határozatából kifejezetten levezethető alkotmányos követelmény.

IX. Utószó

Remélem, hogy e tanulmányban felépített vázlatos áttekintés is elégségesnek bizonyul ahhoz, hogy a névviseléshez való alapvető jog érvényesülési mechanizmusairól összefoglaló képet adjon. Érezhető, hogy a modern alkotmányjog-tudomány fejlődési eredményének számító olyan „friss” alapjogról van szó, amelynek dogmatikai alapjai meglehetősen egyértelműek, egyúttal a gyakorlati beavatkozás lehetőségei igencsak szegényesek – gondoljunk csak a „tradíció-kötöttségéből” levezethető alkotmányos korlátozásokra. A névviseléshez való jog széles jogalkotói mozgásteret biztosító keretei mellett sem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a közigazgatási jog körébe tartozó nyilvántartási szabályokat, amelyeknek az értelmezése és alkalmazhatósága, illetve a korábbi szabályok továbbhatása az alapjog érvényesülésének valódi problematikáját adják. A tanulmány központi gondolata is ehhez köthető: a névviseléshez való jog megértéséhez – a többi alapjoggal összefüggő vizsgálódásokban megszokott mélységet messze meghaladóan – szükséges a korabeli és a mai jogalkalmazás, valamint a nyilvántartás-vezetés „technikai feltételeinek” beható ismerete. Álláspontom szerint arra készülhetünk, hogy a közeljövőben a „valódi” alkotmányjogi panasz bevezetése ezeket a követelményeket az eddigiéknél is egyértelműbben fogja kikényszeríteni.

⁸⁶ At. 32. § (3) bekezdése